

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Poslijediplomski specijalistički studij Trgovačkog prava i prava društava

PRIMJENA FIDIC UGOVORA U PRAKSI

Završni rad

Maja Mance, mag.iur.

Mentor: izv. prof. dr. sc. Antun Bilić

Zagreb, studeni 2024.

University of Zagreb

Faculty of Law

Postgraduate specialist studies in Commercial Law and Company Law

APPLICATION OF FIDIC CONTRACTS IN PRACTICE

Final thesis

Maja Mance, LL.M.

Supervisor: Antun Bilić, PhD.

Zagreb, November 2024

Izjava o izvornosti

Ja, Maja Mance pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljen način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima osim onih navedenih u radu.

Zagreb, studeni 2024.

SAŽETAK

Međunarodna federacija inženjera konzultanata (*franc. Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils; engl. the International Federation of Consulting Engineers*) FIDIC osnovana je 22. srpnja 1913. godine s ciljem promicanja kvalitete, integriteta i održivosti u infrastrukturnoj industriji s posebnim naglaskom na važnost zaštite projekata i kvalitete usluge koje na međunarodnoj razini pružaju nezavisni inženjeri konzultanti. FIDIC Uvjeti Ugovora uređuju područje građevinskog prava i sastoje se od Općih i Posebnih uvjeta te predstavljaju međunarodni standard ugovaranja za građevinske i inženjerske radove. U posljednjih desetak godina primjenjuju se u Republici Hrvatskoj na projektima financiranim zajmovima međunarodnih banaka i projektima sufinanciranim sredstvima fondova Europske unije. U radu se analizira odnos primjene navedenih pravila s odgovarajućim odredbama Zakona o obveznim odnosima. FIDIC Opći Uvjeti ugovaranja objavljeni su u seriji knjiga „*Rainbow Suite*“ koji (ovisno o potrebama projekta) ugovornim stranama pružaju izbor sadržaja potreban za zaključenje ugovora. Crvena knjiga sadrži Uvjete Ugovora o građenju prema projektu Naručitelja, Žuta sadrži Uvjete Ugovora prema projektu Izvođača, Srebrna sadrži Uvjete Ugovora prema modelu „ključ u ruke“ itd. U radu se razmatraju odredbe Uvjeta Ugovora u pogledu višeslojnih klauzula za rješavanje sporova. Daje se osvrt na obvezu provođenja postupka pred stalnim i *ad hoc* Vijećima za izbjegavanje i rješavanje sporova, analizira se razlika pravne prirode takvog postupka u odnosu na postupak mirenja i arbitraže. Razmatra se relevantnost odluka Vijeća za rješavanje sporova (obvezujuće, ali ne i konačne) i njihova dokazna snaga u arbitražnom postupku. U zaključnom razmatranju ističu se prednosti ugovaranja novih obrazaca Općih Uvjeta Ugovora tiskanih 2017. godine s amandmanima iz 2022. godine, kao i prednosti rješavanja sporova povjerenih kvalificiranim pojedincima pravne i tehničke struke, koji svojim znanjem i iskustvom u primjeni FIDIC Uvjeta Ugovora mogu jamčiti uspješniju provedbu građevinskih projekata.

KLJUČNE RIJEČI:

FIDIC, Rainbow Suite, Crvena knjiga, Žuta knjiga, Srebrna knjiga, FIDIC Inženjer, odredba „ključ u ruke“, Vijeća za izbjegavanje i rješavanje sporova, Sporazum o rješavanju sporova, arbitraža, ugovor o izvođenju građevinskih radova, stupnjevita klauzule, Nacionalna lista rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora, Pravilnik o imenovanju rješavatelja sporova i formiranju Nacionalne liste rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora.

SUMMARY

The International Federation of Consulting Engineers (French: *Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils*) FIDIC was established on 22 July 1913 to promote quality, integrity, and sustainability in the infrastructure industry, with a strong emphasis on the importance of protecting projects and the quality of services provided by independent consulting engineers at the international level. The FIDIC Conditions of Contract govern

construction law and consist of General and Particular Conditions, representing the international standard for contracting construction and engineering works. In the last decade, they have been applied to projects financed by international bank loans and projects co-financed by EU funds in the Republic of Croatia. This paper analyses the relationship between these rules' application and the Obligations Act's relevant provisions. The FIDIC General Conditions of Contract are published in a series of books known as the "Rainbow Suite," which (depending on the project's needs) provide the contracting parties with a choice of content necessary to conclude the contract. The Red Book contains the Conditions of Contract for construction based on the Employer's design, the Yellow Book contains the Conditions of Contract based on the Contractor's design, and the Silver Book contains the Conditions of Contract based on a "turnkey" model, etc. The paper discusses the provisions of the Conditions of Contract in terms of multi-tier clauses for dispute resolution. It reflects on the obligation to conduct procedures before permanent and *ad hoc* Dispute Avoidance and Adjudication Boards, analyses the legal nature of such procedures compared to mediation and arbitration and considers the relevance of the decisions made by Dispute Adjudication Boards (binding but not final) and their evidentiary value in arbitration proceedings. In the final analysis, the advantages of contracting new forms of General Conditions of Contract introduced in 2017, with amendments from 2022, are highlighted, as well as the advantages of dispute resolution entrusted to qualified individuals in legal and technical fields, who, through their knowledge and experience in applying the FIDIC Conditions of Contract, can guarantee more successful implementation of construction projects.

KEYWORDS:

FIDIC, Rainbow Suite, Red Book, Yellow Book, Silver Book, FIDIC Engineer, "turnkey" clause, Dispute Avoidance and Adjudication Boards, Dispute Resolution Agreement, arbitration, construction works contract, multi-tier clauses, National List of Approved Dispute Adjudicators according to FIDIC Conditions of Contract, Rules for the Appointment of Dispute Adjudicators and the Formation of the National List of Dispute Adjudicators according to FIDIC Conditions of Contract.

Sadržaj

1. Povijesni razvoj Međunarodne federacije inženjera konzultanata (FIDIC) i njenih Općih uvjeta ugovora	1
2. Počeci korištenja FIDIC Općih Uvjeta Ugovora i mjerodavno pravo Republike Hrvatske	3
3. <i>Rainbow Suite</i>	5
4. Specifičnosti u primjeni FIDIC modela ugovora u sudskoj i arbitražnoj praksi.....	8
4.1. Uloga Inženjera (FIDIC Inženjer i/ili Nadzorni inženjer)	9
4.2. Izmjena cijene i Korekcija zbog promjene troškova	12
4.3. Ugovorna kazna prema Općim i Posebnim Uvjetima FIDIC-a.....	14
4.4. Tumačenje sporne odredbe čl. 20.1. Općih Uvjeta (Potraživanje Izvođača)	18
4.5. Ocjena Ustavnog suda Republike Hrvatske o povredi prava na pravično suđenje	20
4.6. Odnos prigovora zastare i prekluzije prava.....	22
4.7. Prigovor Izvođača o nametanju Općih i Posebnih Uvjeta FIDIC-a	24
4.8. Preuranjenost tužbe.....	26
4.9. Preuzimanje radova (Certifikat o preuzimanju radova) odnos prema mjerodavnim odredbama Zakona o obveznim odnosima.....	32
4.10. Završni izvještaj vs. Izvještaj o završetku / Okončana situacija?	35
4.11. Podizvođači i primjena Općih i Posebnih Uvjeta Ugovora FIDIC	37
4.12. Upravne presude – problemi u postupcima javne nabave	40
4.13. Odluke Vijeća za rješavanje sporova	43
4.14. Poslovna udruga na strani Izvođača	45
4.15. Raskid ugovora i privremena obustava radova	48
4.16. Posebne uzance o građenju i Opći Uvjeti Ugovora FIDIC-a	50
5. Crvena i Žuta knjiga, Drugo izdanje 2017. – pregled izmjena.....	51
6. Amandmani 2022. godine – što donose izmjene?	54
7. Vijeća za rješavanje sporova prema FIDIC pravilima – novine u Republici Hrvatskoj	56
7.1. Imenovanje članova VRS-a i obveza upućivanja spora VRS-u	58
7.2. Novosti u Republici Hrvatskoj.....	59
8. Prednosti arbitraže u građevinskim sporovima	61
9. Zaključak.....	63
Literatura	

1. Povijesni razvoj Međunarodne federacije inženjera konzultanata (FIDIC) i njenih Općih uvjeta ugovora

Fédération internationale des ingénieurs-conseils („FIDIC“) kratica je za međunarodnu organizaciju poznatiju pod nazivom Međunarodna federacija inženjera konzultanata, osnovana davne 1913. godine.

Na osnivačkoj skupštini održanoj u srpnju 1913. godine, sudjelovalo je 59 sudionika odnosno službenih izaslanika država Austrije, Belgije, Kanade, Danske, Francuske, Njemačke, Mađarske, Nizozemske, Rusije, Švicarske, Ujedinjenog Kraljevstva i SAD-a.¹

No, samo tri države (Belgija, Francuska i Švicarska) odlučile su osnovati Federaciju koja će djelovati prema tri temeljna načela i to prema načelu kvalitete, integriteta i održivosti.

Važno je napomenuti da se razvoj saveza odvijao u jeku svjetskog rata i političkih previranja, pa se tek kasnih 1940ih godina njegova aktivnost pokrenula na više razine.

U početku osnivanja, članice su se često mijenjale, pa čak su i one koje su to tek postojale, bile sve iz Europskog područja. Značajniji pomak dogodio se tek 1959. godine kada su FIDIC-u pristupile Australija, Kanada, Južna Afrika te SAD, čime su ovu organizaciju učinile pravom međunarodnom organizacijom, odnosno federacijom.²

Republika Hrvatska jedna je od trenutnih 104 članica FIDIC-a i to putem Udruge konzultantskih društava u graditeljstvu.³

FIDIC je postao najpoznatiji po objavljivanju Općih uvjeta za izvođenje građevinskih radova i to prema izdanjima poznatijim prema boji korica negoli prema službenim nazivima, pa tako poznajemo Crvenu, Žutu, Zelenu, Bijelu, Ružičastu, Zlatnu knjigu itd., o čemu će više riječi biti u trećem poglavlju posvećenom seriji knjiga *Rainbow Suite*.

Prvi Opći uvjeti FIDIC-a za građevinske radove bili su sastavljeni u cijelosti prema uzoru na britanske opće uvjete poznate pod nazivom *ICE Conditions of Contract* ili skraćeno

¹ FIDIC Establishment, <https://fidic.org/history>, pristup stranici 29.6.2024.

² *Ibid.*

³ Udruga konzultantskih društava u graditeljstvu, <https://ukdg.hr/o-udruzi/>, pristup stranici 29.6.2024.

„ICE Form“.⁴ Ti su uvjeti prenijeti u Crvenu knjigu 1956. godine, s time da im je tada dodana oznaka „međunarodni“, pa je posljedica takva razvoja bila prisutnost britanskog prava kao mjerodavnog za razumijevanje tih općih uvjeta.⁵

Crvena knjiga doživjela je najveću afirmaciju kada je Svjetska banka uvrstila njeno treće izdanje u svoja Pravila o nabavci (*Guidelines for Procurement*) i to kao ugovorne uvjete koji se preporučuju kada se neki građevinski radovi izvode u okviru zajmova Svjetske banke.⁶

U četvrtom izdanju Crvene knjige, 1987. godine uklonjen je iz naslova naziv „međunarodni“, sugerirajući na taj način da se ti uvjeti mogu jednako upotrebljavati i u domaćim i u inozemnim radovima.⁷ Čak je i u tom četvrtom izdanju i dalje bilo prisutno britansko pravo pa je tako Inženjer bio imenovan od strane Naručitelja (kao „nezavisni čimbenik“) te je bio ovlašten donositi odluke obvezne za Izvođača.

U početku su se Opći uvjeti dijelili na uvjete za izvođenje građevinskih radova i na uvjete za isporuku opreme, međutim gradnjom kompleksnih objekata od Izvođača se počelo očekivati da preuzme i obveze projektiranja i isporuke opreme, uz pojačanu odgovornost poznatiju kao „ključ u ruke“.⁸

Slijedom navedenih promjena, Izvođači su sve češće počeli preuzimati složenije obveze projektiranja, građenja i isporuke opreme što je rezultiralo objavljivanjem i prvog izdanja Uvjeta za projektiranje – građenje i ključ u ruke (*Conditions of Contract for Design Build and Turnkey*) poznatih kao „Narančasta knjiga“, 1995. godine.⁹ Narančastom knjigom po prvi je puta predviđeno građenje uz uvjet „ključ u ruke“ i istovremeno je napuštena i tradicionalna britanska uloga Inženjera kao onoga koji donosi odluke.¹⁰

Važno je spomenuti da je tada po prvi puta uveden nepristran forum za rješavanje sporova tijekom građenja, poznatiji pod nazivom „Odbor za rješavanje sporova“ (engl. „*Dispute Adjudication Board*“). Opći uvjeti FIDIC-a od njihova donošenja pa sve do danas, utjecali

⁴ Vukmir, B., *Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja*, Zagreb, 2013., str.3.

⁵ *Ibid.*, str.4.

⁶ *Ibid.*, str. 4.

⁷ *Ibid.*, str. 4.

⁸ *Ibid.*, str. 4.

⁹ *Ibid.*, str. 4.

¹⁰ *Ibid.*, str. 4.

su na oblik i sadržaj ugovora o građenju koje sklapaju stranke iz različitih država, pa su oni postali i sinonim za „međunarodno pravo građenja“.¹¹

Danas, stranke mogu odabrati Opće uvjete koje žele, ali moraju voditi računa da prilikom svog odabira definiraju opseg posla, budući da odabirom željenih uvjeta na sebe preuzimaju propisane rizike i odgovornosti za tu vrstu posla.

2. Počeci korištenja FIDIC Općih Uvjeta Ugovora i mjerodavno pravo Republike Hrvatske

U Republici Hrvatskoj Opći Uvjeti FIDIC-a počeli su se primjenjivati unazad desetak i više godina. Riječ je bila o projektima koji su financirani isključivo zajmovima međunarodnih financijskih institucija (razvojnih banaka) te projektima financiranih pretpristupnim fondovima EU-a.¹²

Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju ostvareno je, između ostalog, i pravo korištenja kohezijskih i strukturnih fondova za sufinanciranje infrastrukturnih projekata.¹³

Budući da su Opći uvjeti FIDIC-a postali međunarodni standardni obrasci u graditeljstvu, na čijem ugovaranju često inzistiraju strane financijske institucije, Republika Hrvatska u svojoj je građevinskoj praksi također prepoznala njihovu vrijednost. Takvim Uvjetima ugovaranja prvenstveno se štiti objekt gradnje, a ugovorne strane detaljno su upoznate s pravima i obvezama koji im pripadaju, kao i s podjelom rizika i odgovornosti. Uvjeti ugovora FIDIC, primjenjuju se samo u onim ugovornim odnosima u kojima su stranke izričito ugovorile njihovu primjenu.¹⁴ Prilikom ugovaranja spomenutih uvjeta ugovora, ugovorne strane mogu promijeniti Opće Uvjete putem odredbi Posebnih Uvjeta, što konkretno znači da se Opći Uvjeti ne mijenjaju, nego se u dijelu koji se naziva „Uvjeti posebne primjene“ (engl. „*Conditions of Particular Application*“) prilagode zahtjevima

¹¹ *Ibid.*, str. 5.

¹² Javna nabava u EU – FIDIC Pravila, 19.9.2013., <https://www.arhitekti-hka.hr/hr/eu/javna-nabava-u-eu--fidic-pravila,1153.html>, pristup stranici 29.6.2024.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Vukmir, B. Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013., str. 12.

svakoga pojedinog ugovora.¹⁵ Taj drugi dio, sadržava iscrpan popis onih članaka Općih Uvjeta za koje se pretpostavlja da ih treba prilagoditi zahtjevima stranaka.¹⁶

Drugim riječima, ugovorne strane su slobodne mijenjati Uvjete Ugovora FIDIC-a kako žele, a ti se uvjeti ugovora primjenjuju samo ako ih strane izričito učine sastavnim dijelom svog Ugovora.¹⁷ Važno je naglasiti da primjena FIDIC uvjeta ugovora u Republici Hrvatskoj podliježe hrvatskom pravu, te se na taj ugovorni odnos primjenjuju i odgovarajuće odredbe Zakona o obveznim odnosima¹⁸ (dalje u tekstu: ZOO). Člankom 296. ZOO-a propisana je ništetnost odredbi općih uvjeta ugovora, koje suprotno načelu savjesnosti i poštenja, prouzroče očiglednu neravnopravnost u pravima i obvezama strana na štetu suugovaratelja sastavljača ili ugrožavaju postizanje svrhe sklopljenog ugovora, čak i ako su opći uvjeti koji ih sadrže odobreni od nadležnog tijela.¹⁹ No, ako razmotrimo st. 3. istog članka, možemo primijetiti da se ta odredba neće primijeniti na odredbe općih uvjeta ugovora čiji je sadržaj preuzet iz važećih propisa ili se prije sklapanja ugovora o njima pojedinačno pregovaralo, a druga strana je pritom mogla utjecati na njihov sadržaj. Važno je spomenuti da niti jedna odredba Uvjeta Ugovora FIDIC-a ne može isključiti primjenu kogentnih odredbi ZOO-a, pa ako strane i ugovore odredbu koja je protivna prisilnom propisu, sud ili arbitražna koja o tome odlučuje, takvu odredbu neće priznati i primijenit će prisilnu odredbu iz ZOO-a.²⁰

Opći i Posebni Uvjeti zajedno čine Uvjete Ugovora FIDIC, mjerodavne za prava i obveze ugovornih strana. Imajući u vidu posebnosti pozitivnih propisa ugovornih stranaka, Posebnim uvjetima mogu se dakako - brisati, dopunjavati ili mijenjati odredbe Općih uvjeta. Važna je prisutnost kvalificiranog pravnika prilikom sastavljanja takvih ugovora, točnije prilikom izmjene i dopune Općih uvjeta koje je potrebno prilagoditi lokalnim

¹⁵ *Ibid.*, str. 12.

¹⁶ *Ibid.*, str. 12.

¹⁷ *Ibid.*, str. 12.

¹⁸ Zakon o obveznim odnosima („Narodne novine“ broj 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23)

¹⁹ Članak 296. ZOO-a („Narodne novine“ broj 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23)

²⁰ Strniščak, T., FIDIC ugovori i Rainbow suit, 6.6.2020., <https://www.odvjetnik-strniscak.hr/strucni-clanci/fidic-ugovori/>, pristup stranici 29.6.2024.

propisima i običajima, fizičkom okruženju projekta, projektnoj dokumentaciji i zahtjevima Naručitelja.²¹

Prilikom tumačenja ugovorne dokumentacije po FIDIC-u, redosljed je sljedeći:

- (a) Sporazum
- (b) Pismo o prihvaćanju
- (c) Pismo ponude
- (d) Posebni Uvjeti FIDIC-a
- (e) Opći Uvjeti FIDIC-a
- (f) Specifikacija
- (g) Nacrti
- (h) Prilozi i bilo koji drugi dokumenti koji su dio ugovora²²

Kao što je već ranije spomenuto, red prvenstva dokumentacije može se promijeniti u Posebnim uvjetima ili u Sporazumu.²³

3. *Rainbow Suite*

*Rainbow*²⁴ Suite predstavlja seriju knjiga Općih Uvjeta Ugovora i smjernica za sastavljanje ugovora ovisno o potrebama projekta, odnosno ugovornih strana. *Rainbow Suite*, kao što i sam naziv govori, označava izdanja knjiga tiskanih u duginim bojama, pa tako poznajemo sljedeće naslove:

- Crvena knjiga, *Red Book (Conditions of Contract for Construction for Building and Engineering Works Designed by the Employer)* – predstavlja Uvjete ugovora o građenju za građevinske i inženjerske radove prema projektima naručitelja.²⁵

²¹ *Ibid.*

²² Skendrović, V., Ugovori FIDIC u našoj praksi, stručno usavršavanje Tehničko veleučilište Zagreb (prezentacija)

²³ Skendrović, V., Ugovori FIDIC u našoj praksi, Tehničko veleučilište Zagreb, stručno usavršavanje (prezentacija)

²⁴ *Rainbow* u prijevodu s engleskog jezika označava pojam duge (<http://www.inglesko.hrvatski-rjecnik.com/>) pristup stranici 3.11.2024.

²⁵ U Republici Hrvatskoj primjenjuje se već više od desetak godina i najčešći je primjerak Uvjeta ugovora koji stranke ugovaraju.

- Primjenjuje se za građevinske radove koje projektira Naručitelj, a Izvođač obavlja radove prema već gotovom projektu koji je osigurao i za kojeg odgovara Naručitelj.
- Žuta knjiga, *Yellow Book (Conditions of Contract for Plant and Design Build for Electrical and Mechanical Plant, and for Building and Engineering Works, Designed by the Contractor)* – predstavlja Uvjete ugovora za postrojenja te projektiranje i građenje na temelju projekta Izvođača. Specifičnost ovih Uvjeta Ugovora jest obveza Izvođača da sam projektira i gradi projekt. Ugovor podrazumijeva kombinaciju građevinskih, strojarskih, elektrotehničkih i građevinskih radova.
 - Srebrna knjiga, *Silver Book (Conditions of Contract for Engineering Procurement and Construction/Turnkey Project)* – predstavlja Uvjete ugovora za projektiranje, isporuku opreme i građenje po načelu „ključ u ruke“. Ovi Uvjeti ugovora namijenjeni su za projekte koji se izvode po principu „ključ u ruke“ i to za procesno ili energetska postrojenja, tvornice ili slične objekte, gdje se traži viši stupanj izvjesnosti konačne cijene i potrebnog vremena te gdje Izvođač preuzima potpunu odgovornost za projektiranje i izvedbu s neznatnim sudjelovanjem Naručitelja. Izvođač preuzima ukupno projektiranje, nabavu i izgradnju objekta.
 - Zelena knjiga, *Green Book (Short Form of Contract)* – ovi Uvjeti ugovora predstavljaju skraćeni oblik ugovora, a odnose se na projekte manjeg stupnja složenosti i projekte koji ne podrazumijevaju velika ulaganja Naručitelja. Moguća je i primjena Zelene knjige za radove koji su veće vrijednosti, ali nisu složeni. Radovi se uobičajeno provode u skladu s projektom kojeg izrađuje Naručitelj, ali je moguća i primjena ove knjige za radove koje je projektirao sam Izvođač.
 - Zlatna knjiga, *Golden Book (Conditions of Contracts for Design, Build and Operate Projects) - BOT – Build Operate Transfer)*, upotrebljava se za projekte koji podrazumijevaju obvezu izvođača da sam financira građenje objekta, da izvodi radove na projektu, da upravlja njime kroz određeni broj godina, te da ga na poslijetku vraća naručitelju u vlasništvo.
 - Bijela knjiga, *White Book (Client/Consultant Model Services Agreement)* – predstavlja Model ugovora za Naručitelja i Konzultanta za pružanje usluga. Ovakav model ugovora za usluge, uređuje odnos Konzultanta i Naručitelja, osigurava

ravnotežu u pravima partnera, te uređuje mogućnosti plaćanja po vremenu ili po izvršenoj usluzi.²⁶

- Ružičasta knjiga, *Pink Book (Conditions of Contract for Construction Multilateral Development Bank)* – predstavlja Uvjete ugovora o građenju za građevinske i inženjerske radove po projektima Naručitelja (bez dopuna u odnosu na Crvenu knjigu s iznimkom usklađenja (harmonizacije) s pravilima međunarodnih razvojnih banaka²⁷
- Crna knjiga, *Black Book (Conditions of Contract for Underground Works)* - uređuje Uvjete Ugovora za podzemne radove.
- Smaragdna knjiga, *Blue/Green Book (Form of Contract for Dredging and Reclamation Works)* – predstavlja obrasce ugovora za radove jaružanja i rekultivacije.
- Zlatna načela, *(Golden Principles)* - Zlatna načela FIDIC Uvjeta Ugovora su sljedeća; prvo načelo odnosi se na dužnosti, prava, obveze, uloge i odgovornosti svih sudionika ugovora, koja moraju načelno biti istovjetni onima iz Općih Uvjeta i prikladni zahtjevima projekta. Drugo načelo odnosi se na Posebne Uvjete koji moraju biti sastavljeni jasno i nedvosmisleno.

Opći uvjeti FIDIC-a, od njihova donošenja pa sve do danas, utjecali su na oblik i sadržaj ugovora o građenju koje sklapaju stranke iz različitih država, pa su oni postali i sinonim za „međunarodno pravo građenja“.²⁸

Uvodno navedene knjige, sastoje se od sljedećih dijelova:

- 1) Opći Uvjeti koji su podijeljeni na članke i pod članke
- 2) Smjernice za pripremu Posebnih Uvjeta Ugovora
- 3) Obrasci Pisma ponude, Sporazuma i Sporazuma o rješavanju sporova

Kao što je ranije navedeno, odredbe Uvjeta Ugovora o građenju pripremila je Međunarodna federacija inženjera konzultanata (FIDIC) te se preporučuju za opću

²⁶ Skendrović, V., Ugovori FIDIC u našoj praksi, Tehničko veleučilište u Zagrebu, stručno usavršavanje (prezentacija)

²⁷ Skendrović, V., Ugovori FIDIC u našoj praksi, Tehničko veleučilište u Zagrebu, stručno usavršavanje (prezentacija)

²⁸ Vukmir, B. Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013., str. 5.

upotrebu u svrhu građenja građevina ili inženjerskih radova kada je raspisano međunarodno nadmetanje.²⁹

U većini slučajeva, prilikom ugovaranja Općih Uvjeta Ugovora u određenim pravnim jurisdikcijama biti će potrebne izmjene Uvjeta, posebice prilikom korištenja u domaćim ugovorima.³⁰ Važno je naglasiti da su Smjernice namijenjene kao pomoć sastavljačima Posebnih Uvjeta i pružaju mogućnost izbora izmjena različitih članaka gdje je to potrebno. Smjernice sadržavaju i bilješke za pripremu dokumentacije za nadmetanje koju trebaju pripremiti Inženjeri s odgovarajućim kvalifikacijama, upoznati s tehničkim aspektima potrebnih radova, a svakako se preporučuje da tu dokumentaciju pregleda i pravnik s odgovarajućim kvalifikacijama.³¹ Dokumentacija za nadmetanje koja se izdaje ponuditeljima sastojat će se od Uvjeta ugovora, Specifikacije, Projekata, Pisma ponude s Prilozima (Troškovnik) koju ponuditelj mora ispuniti.³² Važno je naglasiti da kada Naručitelj prihvati Pismo ponude, Ugovor koji tada stupa na snagu i proizvodi pravni učinak, uključuje i te ispunjene Priloge.³³

4. Specifičnosti u primjeni FIDIC modela ugovora u sudskoj i arbitražnoj praksi

Sudska i arbitražna praksa iznjedrile su određene specifičnosti u primjeni Općih i Posebnih Uvjeta Ugovora FIDIC-a. U ovome poglavlju prikazat će se neke od njih i način na koji sudovi i arbitražna vijeća tumače određene ugovorene odredbe stranaka. U prikazu prakse, u bitnome se ukazuje na sporne članke ugovorenih Uvjeta Ugovora FIDIC i mjerodavne članke ZOO-a. Budući da su u Republici Hrvatskoj najčešće u primjeni izdanja Crvene i Žute knjige iz 1999. godine, prikaz sudske i arbitražne prakse većinom se

²⁹ FIDIC, Crvena knjiga, prvo izdanje 1999., Uvjeti ugovora o građenju za građevinske i inženjerske radove po projektima Naručitelja, Smjernice za pripremu Posebnih uvjeta, str. 2.

³⁰ *Ibid.*, str. 2.

³¹ *Ibid.*, str. 3.

³² *Ibid.*, str. 3.

³³ *Ibid.*, str. 3.

odnosi se na njih, a u samo nekoliko analiziranih odluka stranke su primijenile Opće Uvjete iz 1987. godine.

U prikazu specifičnosti iz praksi, naglašena je primjena ugovorenih Općih Uvjeta Crvene odnosno Žute knjige, uz „sporan“ članak ili pod-članak Posebnih Uvjeta Ugovora. Dio sudske prakse odnosi se i na prikaz sporova iz područja upravnog prava, odnosno prati se primjena i tumačenja odredbi Zakona o javnoj nabavi³⁴. U analizi dostupnih odluka (sudskih i arbitražnih) prikazuje se odnos ugovorenih uvjeta s propisima hrvatskog pozitivnog prava, odgovarajućim člancima ZOO-a.

4.1. Uloga Inženjera (FIDIC Inženjer i/ili Nadzorni inženjer)

Nije rijetkost u praksi da ugovorne strane ponekad, pogrešno, poistovjećuju ulogu Inženjera prema FIDIC Uvjetima ugovora s ulogom Nadzornog inženjera prema Zakonu o prostornom uređenju.³⁵ Prema ranijim izdanjima Uvjeta ugovora FIDIC, Inženjer (engl. *Engineer*) bio je stručna osoba koju je imenovao i plaćao Naručitelj, ali koji je u ugovoru imao ulogu kvazi-arbitra.³⁶ Drugim riječima, Inženjer je imao ovlast donositi obvezatne odluke koje bi Izvođač morao izvršavati, iako je mogao određenoj odluci prigovoriti. Ulaganje prigovora u propisanom roku bio je uvjet za mogućnost osporavanja te odluke u arbitražnom postupku.³⁷

Budući da se takva uloga Inženjera temeljila na britanskim uvjetima građenja, ona nije bila prihvatljiva izvođačima iz europskog kruga zemalja. Napokon, u Općim Uvjetima Ugovora tiskanih 1999. godine, došlo je do promjene uloge i položaja Inženjera. Inženjera će imenovati Naručitelj i on djeluje u njegovo ime i nema više pretpostavke da je Inženjer samostalni čimbenik u ugovornom odnosu.³⁸ No, i dalje zadržava kontrolu izvršenja radova i ima ovlast poduzimanja određenih radnji i donošenja odluka.³⁹

³⁴ Zakon o javnoj nabavi („Narodne novine“ broj 120/16, 114/22)

³⁵ Zakon o prostornom uređenju („Narodne novine“ broj 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23)

³⁶ Vukmir, B. Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013., str. 27.

³⁷ *Ibid.*, str. 27.

³⁸ *Ibid.*, str. 28.

³⁹ *Ibid.*, str. 28.

Inženjer tako može donositi odobrenja, kontrole, potvrde, suglasnosti, prijedloge, zahtjeve, ispitivanja, upute, obavijesti i slične radnje. Inženjer nije ovlašten osloboditi Izvođača od neke ugovorne obveze, ali može izdavati Izvođaču upute za izvođenje radova putem izmijenjenih nacrtu potrebnih za izvršenje radova ili za otklanjanje nedostataka.⁴⁰ Odluke koje donosi Inženjer nazivaju se „*Determinations*“, a prije njihova donošenja potrebna je suglasnost stranaka, odnosno postizanje sporazuma u primjeni. Ako izostane sporazum stranaka, Inženjer će donijeti odluku „po pravičnosti“, koja se može osporavati u daljnjem postupku arbitraže iz članka 20.⁴¹

Za razliku od FIDIC Inženjera, u našem pravnom sustavu, odredbe Zakona o prostornom uređenju i gradnji (ZPUG) uređuju dužnosti Nadzornog inženjera mnogo „uže“. Pod pojmom „Nadzornog inženjera“ podrazumijevamo ovlaštenika naručitelja koji prati i nadzire rad izvođača, pregledava izvršene radove, osigurava da radovi budu izvršeni u skladu s projektom, vrši obračune privremenih i okončanih situacija primljenih od izvođača, odobrava plaćanja te se općenito brine o očuvanju interesa naručitelja.⁴²

Zakon o gradnji⁴³ u članku 56. definira pojam Nadzornog inženjera na sljedeći način:

„(1) Nadzorni inženjer je fizička osoba koja prema posebnom zakonu ima pravo uporabe strukovnog naziva ovlaštenu arhitekt ili ovlaštenu inženjer i provodi u ime investitora stručni nadzor građenja.

(2) Nadzorni inženjer, odnosno glavni nadzorni inženjer ne može biti zaposlenik osobe koja je izvođač na istoj građevini“

Drugim riječima, Nadzorni inženjer prema ZPUG-u, ima samo one ograničene dužnosti, a to su očuvanje javnog interesa da se građenje odvija u skladu s projektom i u skladu s propisima, odnosno on nije predstavnik Naručitelja u odnosu prema Izvođaču.⁴⁴ U slučajevima primjene Općih Uvjeta FIDIC-a u Republici Hrvatskoj, uz osiguranje prisutnosti FIDIC Inženjera, tada mora postojati i Nadzorni inženjer u smislu ZPUG-a.⁴⁵

⁴⁰ *Ibid.*, str. 28.

⁴¹ *Ibid.*, str. 28.

⁴² *Ibid.*, str. 29.

⁴³ Zakon o gradnji („Narodne novine“ broj 153/13, 20/17, 39/19, 125/19) – čl. 56.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 29.

⁴⁵ *Ibid.*, str. 29.

Praksa je dokazala da se te dvije uloge mogu spojiti u jednu, ali tada je potrebno ulogu Nadzornog inženjera proširi putem posebne punomoći Naručitelja. FIDIC Inženjer može biti fizička ili pravna osoba, ali nikada nije ugovorna strana. Nalozi koje on daje, smatraju se nalogima Naručitelja. On može imati i svoje pomoćnike na koje će prenijeti dio svojih ovlasti i to pisanim putem uz prethodne obavijesti objema ugovornim stranama. U našoj praksi nije rijetkost „spajanje“ uloga FIDIC Inženjera i Nadzornog inženjera u jednu osobu, te je to moguće učiniti isključivo putem izmjene Posebnih Uvjeta Ugovora, gdje bi se ovlaštenja i obveze FIDIC Inženjera proširile na način da FIDIC Inženjer podrazumijeva, osim po ovlaštenjima iz Općih uvjeta ugovora, i ovlaštenja za Nadzornog inženjera sukladno pozitivnim propisima Republike Hrvatske.⁴⁶

No, pravni savjetnici ipak zagovaraju odvajanje tih funkcija, te preporučaju ugovornim stranama da se u Posebnim Uvjetima Ugovora posebno definira Nadzorni inženjer koji će tijekom radova djelovati odvojeno od FIDIC Inženjera, a za FIDIC Inženjera, predlaže se imenovanje pravne osobe sa stručnim osobljem koja (iako je plaćena i imenovana od Naručitelja) nije predstavnik Naručitelja na gradilištu, već zasebni kontrolni organ na projektu koji neće biti „marioneta“ Naručitelja, već bi trebao biti „sluga“ projekta.⁴⁷

Tumačenje dužnosti i uloge FIDIC Inženjera, pronalazimo i u pravorijeku Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, predmet xx/2011.

U navedenom predmetu, vijeće je između ostalog, pojasnilo da ravnoteža interesa ugovornih strana nije narušena ni time što se obavijest o dodatnom potraživanju upućuje Inženjeru koji obavlja nadzor i koji donosi odluku o zahtjevnima ugovornih strana u prvom stupnju. Vijeće potvrđuje činjenicu, da je pozicija Inženjera prema FIDIC pravilima na određen način, različita u odnosu na pravni položaj nadzornog inženjera u hrvatskom pravu, a u smislu da je FIDIC Inženjer samostalniji i nezavisniji u odnosu na ugovorne strane. Vijeće dodatno naglašava, da su odredbe Općih i Posebnih Uvjeta sastavni dio Ugovora o izvođenju radova, što uključuje i odredbe koje se odnose na prava i obveze Inženjera. Te odredbe imaju prednost u odnosu na dispozitivne propise ZOO-a.

⁴⁶ Šunić, Z., Karakaš, R., Kregar, V., Primjena i razvoj FIDIC Ugovora u Republici Hrvatskoj – iskustva iz perspektive pravnih savjetnika, članak, 26.9.2014.

⁴⁷ *Ibid.*, str.6.

4.2. Izmjena cijene i Korekcija zbog promjene troškova

Prema našem ZOO-u cijena radova definirana je člankom 625. kojim je propisano da se cijena radova može odrediti po jedinici mjere ugovorenih radova (jedinična cijena) ili u ukupnom iznosu za cijelu građevinu (ukupno ugovorena cijena). Usporedno tome, Opći Uvjeti FIDIC-a poznaju dvije vrste cijena i to;

- *engl. Accepted contract amount* (Prihvaćena ugovorna cijena) iz Pisma prihvata i;
- *engl. Contract Price* (Ugovorna cijena) po okončanom obračunu.⁴⁸

Općim Uvjetima FIDIC-a (Crvena knjiga, izdanje 1999.) u članku 13.8. detaljno su uređene mogućnosti i uvjeti promjene cijene, odnosno Korekcija zbog promjene troškova.

Prije analize primjene spomenutih odredbi Općih Uvjeta FIDIC-a, valja podsjetiti na odgovarajuće odredbe ZOO-a. Člankom 627. ZOO -a, propisano je:

„Ako je ugovoreno da se cijena radova neće mijenjati u slučaju da se nakon sklapanja ugovora povećaju cijene elemenata na temelju kojih je ona određena, izvođač može, usprkos takvoj odredbi ugovora, zahtijevati izmjenu cijene radova ako su se cijene elemenata, a bez njegova utjecaja, povećale u tolikoj mjeri da bi cijena radova trebala biti veća za više od deset postotaka.“

Uvidom u predmet arbitražnog Sudišta broj xx/2011, stranke su ugovorile primjenu Općih i Posebnih Uvjeta, FIDIC-a, izdanje 1987. (Crvena knjiga) koji su sastavni dio Ugovora o izvođenju građevinskih radova. Arbitar pojedinac u spomenutom je predmetu odbio tužbeni zahtjev i između ostalog, odlučio je o zahtjevu tužitelja u pogledu razlike u cijeni. Arbitar nije prihvatio teze tužitelja da odredbe FIDIC-a nisu iznad zakona, te da je njihova primjena potrebna radi organizacije i održavanja reda tijekom građenja, nije prihvatio niti tezu tužitelja da odredbe FIDIC-a ne mogu isključiti odredbe nacionalnog zakonodavstva koje se tiču prekluzije prava. Arbitar zaključuje da nije riječ o odredbama koje bi bile u protivnosti sa načelima iz članka 3. ZOO-a (načelo ravnopravnosti sudionika u obveznim

⁴⁸ Skendrović, V., Posebni uvjeti ugovora, Dodatak ponudi, seminar stručnog usavršavanja FIDIC, Zagreb, 2011. (Hrvatska komora inženjera građevinarstva) - prezentacija

odnosima), članka 7. (načela jednake vrijednosti činidaba) i članka 65. (jamči se ovlast vjerovnika da zahtjeva ispunjenje obveze od dužnika). Kao najvažnije, arbitar ističe da odredbe članka 627. ZOO-a utvrđuju pravo izvođača da može, usprkos tome što je ugovoreno da se cijene radova neće mijenjati, ako se nakon sklapanja ugovora povećaju cijene elemenata na temelju kojih je cijena radova određena, zahtijevati izmjenu cijena radova ako su se cijene elemenata, bez njegova utjecaja, povećale u tolikoj mjeri da bi cijena radova trebala biti veća za više od deset postotaka, osim ako je do povećanja cijene elemenata došlo poslije njegova dolaska u zakašnjenje. Arbitar zaključuje da se odredbe Uvjeta iz članka 60.9., 60.10. i 60.13. tiču materijalnopравnih posljedica nepravovremenog postavljanja zahtjeva za naknadu povećane cijene radova. Drugim riječima, navedenim odredbama Uvjeta (članak 60.9., 60.10. i 60.13.) je zapravo daljnje postojanje odnosno naknadni prestanak prava na naknadu povećane cijene radova prema članku 627. ZOO-a (odgovornost naručitelja) učinjeno ovisnim, o ispunjenju određenih uvjeta točnije o pravovremenom postavljanju zahtjeva nadzornom inženjeru. Tužba je odbačena upravo zato što tužitelj nema pravo tražiti isplatu dodatnih troškova izvođenja radova zbog povećane cijene goriva i bitumena, i to zbog toga što svoj zahtjev za njihovu naknadu nije postavio u Izvještaju o završetku radova. Prema FIDIC Uvjetima iz 1987. godine, tužitelj traži naknadu troškova koja se tiče radova koji su obavljani prije izdavanja Certifikata o preuzimanju, i ti se troškovi imaju smatrati „svim daljnjim iznosima koje Izvoditelj smatra prispjelim“ do podnošenja Izvještaja o završetku, a zahtjev je trebao biti postavljen u roku od 84 dana od dana izdavanja Certifikata o preuzimanju, i to u Izvještaju o završetku, koji je trebao podnijeti Nadzornom inženjeru (što tužitelj nije učinio).

Analizirajući pravorijek arbitra pojedinca u predmetu xx/2011, također možemo ukazati na stav arbitra pojedinca u pogledu povećanja cijene radova u slučajevima kada je to ugovorom isključeno. Dakle, stranke su i u ovom postupku ugovorile Uvjete Ugovora iz 1987. (Crvena knjiga) i učinile ih sastavnim dijelom Ugovora o podizvođenju radova. Arbitar pojedinac u ovome je predmetu usvojio tužbenih zahtjev u većem dijelu (izuzev zahtjeva za povećanje ugovorne cijene) i u obrazloženju pravorijeka istaknuo svoj stav da tuženik neosnovano navodi kako je povećanje cijena radova između ugovornih stana isključeno (tuženik spomenuto izvodi iz činjenice da su članci 70.1. – 70.6. Općih uvjeta

izuzeti iz primjene). Arbitar nadalje zaključuje da je točka 70.1. Općih i Posebnih uvjeta izmijenjena plavom bojom i ona glasi: „...dodati ili oduzeti od ugovorne cijene... iznosi koji se odnose na povećanja ili smanjenja troškova radne snage odnosno materijala, ili bilo koje stvari koja utječe na troškove izvođenja radova...“. Uvidom u (mjerodavnu) dokumentaciju predmeta koju su dostavile stranke Sudištu, arbitar je zaključio da su stranke izmijenile članak 70. Općih i posebnih uvjeta pod nazivom „Promjene troškova i propisa“. U konkretnom slučaju stranke su svojom voljom pristale da izmijenjena klauzula iz članka 70. Uvjeta postane sastavnim dijelom Ugovora o podizvođenju radova i njome su isključile pravo na promjenu cijene u svim slučajevima, osim u slučaju promjene zakonskih propisa prema točki 70.7. Uvjeta. Zbog navedenog, arbitar zaključuje da ne postoji konkurencija pravila sadržanih u Ugovoru o podizvođenju radova (Općih i Posebnih Uvjeta) s pravilima mjerodavnog prava, pa ni ne može doći do primjene pravila mjerodavnog prava (ZOO-a). Arbitar pojašnjava da je odredba članka 626. ZOO-a dispozitivne prirode, što znači da se primjenjuje samo u slučajevima kada stranke nisu nešto drugo ugovorile. Dodatno pojašnjava, da s obzirom da sporni Ugovor o podizvođenju radova sadrži klauzulu o nepromjenjivosti cijena, dakle odredbu iz članka 627. ZOO-a, a ne iz članka 626. ZOO-a, nužno zaključuje kako zahtjev tužitelja da mu se prizna povećanje cijena preko dva posto ugovorne cijene, nije osnovan. Taj bi zahtjev eventualno mogao biti osnovan, ako bi povećanje prelazilo deset posto iznad ugovorene cijene, kako je to predviđeno člankom 627. ZOO-a (što u ovom konkretnom predmetu nije bio slučaj).

4.3. Ugovorna kazna prema Općim i Posebnim Uvjetima FIDIC-a

Institut ugovorne kazne uređen je u poglavlju 8. (Početak, kašnjenje i prekid) Općih Uvjeta Crvene knjige, Prvo izdanje 1999., točnije člankom 8.7. (Kazna za zakašnjenje).

Člankom 8.2. (Rok dovršetka) pripisano je sljedeće:

„Izvođač će dovršiti sve Radove i svaki Dio radova (ako postoji) u Roku dovršetka Radova ili Dijela radova (ovisno o tome kakav je slučaj) uključujući:

(a) uspješan prolazak na Testovima po dovršetku i

(b) dovršenje svih radova navedenih u Ugovoru kao potrebni za Radove ili Dio radova kako bi se smatrali dovršeni u svrhu preuzimanja prema članku 10.1. (Preuzimanje radova ili Dijela radova).“

Člankom 8.7. (Kazna za zakašnjenje) propisano je:

„Ako Izvođač ne postupi u skladu s čl. 8.2. (Rok dovršetka) Izvođač će prema čl. 2.5. (Potraživanja Naručitelja) platiti Naručitelju kaznu za zakašnjenje. Iznos kazne je svota koja je navedena u Dodatku ponudi, a koja će se platiti za svaki dan koji protekne između relevantnog Roka dovršetka i datuma koji je naveden u Potvrdi o preuzimanju. Sveukupni iznos prema ovom članku neće prijeći maksimalan iznos (eventualne) kazne za zakašnjenje koji je naveden u Dodatku ponudi.“

U presudi Trgovačkog suda u Zagrebu, br. 74. P-384/2021, donesenoj 21.11.2022. godine, u pogledu primjene uvodno spomenute odredbe o ugovornoj kazni, vijeće je zaključilo da je tuženik (Izvođač) bio u zakašnjenju 144 dana, te je vijeće ispravno primijenilo ugovorenu odredbu iz Posebnih Uvjeta Crvene knjige, Prvo izdanje 1999., u kojoj ugovorna kazna za zakašnjenje iznosi 0,05 posto od prihvaćene ugovorene cijene po danu, a da je najveći mogući iznos ugovorene kazne za kašnjenje u izvođenju radova, iznos od deset posto od prihvaćene ugovorene cijene. Vijeće je zauzelo stav da izmjena građevinske i lokacijske dozvole nije uzrok kašnjenja u izvođenju radova, te da se ugovorna kazna duguje i u slučajevima kada štete nije bilo, te je vijeće u obrazloženju presude istaknulo da je prema ugovorenim čl. 8.4. i 8.5. Općih Uvjeta, tuženik mogao tražiti produljenje roka i više od jednog puta, pa čak i ako mu taj jedan zahtjev Inženjer nije odobrio, mogao je (ali nije tražio) odluku Vijeća za rješavanje sporova o produljenju spornog roka, a sve sukladno čl. 20.1. Općih Uvjeta. U navedenoj pravnoj stvari tuženik je tijekom postupka zatražio od suda smanjenje ugovorne kazne, te je isticao prigovor prekluzije na tužbu, navodeći da je za zakašnjenje kriv tužitelj budući da je više puta mijenjao projekt i tražio izvršenje dodatnih radova.

Analizirajući ovu presudu možemo primijetiti da sudsko vijeće u ovom postupku nije bilo suglasno s mišljenjem (odlukom) Vijeća za rješavanje sporova, kao ni s ranijim mišljenjem FIDIC Inženjera – u pogledu točnog datuma završetka radova. Sud je nakon provedenog

građevinskog vještačenja, zaključio da je tuženik bio u zakašnjenju 144 dana, a da je datum završetka radova – datum kada je izdana Potvrda o preuzimanju radova, te da izmjene građevinske dozvole koje je tražio tužitelj, nisu razlog zakašnjenja u izvođenju radova tuženika, upravo iz razloga što tuženik nije iskoristio sve mogućnosti prema ugovorenim FIDIC uvjetima čl. 20.1., te 10.1. Općih Uvjeta.

Nastavno na ovaj slučaj, valja spomenuti i stav gospodina Branka Vukmira, autora knjige *Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja*, Zagreb (2013. godina), kojim ističe sljedeće; „...*Ukoliko se radi o radovima građenja, na temelju Uvjeta ugovora FIDIC, koji se izvode u Republici Hrvatskoj i ako se na takav ugovor primjenjuje hrvatsko pravo, tada bi prevladale odredbe ZOO-a o ugovornoj kazni (čl. 350-356.) jer su to u hrvatskom pravu prisilne norme.*“⁴⁹ Prema odredbi čl. 355. i 356. ZOO-a, i dužnik i vjerovnik imaju pravo od suda tražiti da se smanji ili da se poveća iznos ugovorne kazne, već prema tome je li šteta manja ili veća od dogovorenog iznosa, odnosno je li nerazmjerno visoka u odnosu prema vrijednosti i značenju objekta obveze.⁵⁰ U slučaju da je Izvođač (ovdje tuženik) podnio zahtjev za produljenje rokova u skladu s ugovorom i propisanom dokumentacijom, Naručitelj ne bi mogao naplatiti ugovornu kaznu, sve dok Inženjer ne donese odluku o tom zahtjevu, u skladu s ugovorenim Uvjetima (čl. 2.5. ili 3.5.).⁵¹

Nastavno na uvodno prikazanu presudu Trgovačkog suda, tuženik je uložio žalbu Visokom trgovačkom sudu, upravo zbog toga što smatra da je Trgovački sud donio krivi zaključak u pogledu datuma završetka radova. Tuženik i dalje tvrdi da je datum završetka radova, dan kada je obavljen tehnički pregled, a ne dan kada je Naručitelj potvrdio preuzimanje radova. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske odbio je žalbu tuženika kao neosnovanu i potvrdio je presudu Trgovačkog suda.

Važno je naglasiti da je čl. 10.1. Općih Uvjeta propisano (Preuzimanje radova ili Dijela radova):

„Osim kako je to navedeno u čl. 9.4. (Neuspjeli Testovi po dovršetku) Naručitelj će preuzeti Radove kada (i) budu dovršeni u skladu s Ugovorom, uključujući i ono opisano u čl. 8.2. (Rok dovršetka) i osim kako je to dozvoljeno u niže navedenoj točki (a) i (ii) kada bude

⁴⁹ Vukmir, B, *Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja*, Zagreb, 2013., str. 68.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 68.

⁵¹ *Ibid.*, str. 69.

izdana Potvrda o preuzimanju za Radove, ili se ona smatra izdanom u skladu s ovim člankom.

Izvođač može zatražiti od Inženjera izdavanje Potvrde o preuzimanju najranije 14 dana prije nego što će, po mišljenju Izvođača, Radovi biti završeni i spremni za preuzimanje. Ako su radovi podijeljeni na dijelove, Izvođač može isto tako zatražiti Potvrdu o preuzimanju za svaki dio.

U roku od 28 dana nakon što primi zahtjev Izvođača, Inženjer će;

- (a) izdati Izvođaču Potvrdu o preuzimanju, navodeći dan kada su Radovi ili Dio radova dovršeni u skladu s Ugovorom, osim manjih preostalih radova i nedostataka koji neće važnije utjecati na korištenje Radova ili Dijela radova u svrhu za koju su namijenjeni (sve dok radovi ne budu dovršeni i nedostaci otklonjeni)*
- (b) odbiti zahtjev navodeći razloge i specificirajući radove koje Izvođač mora obaviti kako bi omogućio izdavanje Potvrde o preuzimanju. Izvođač će tada dovršiti radove prije davanja daljnje obavijesti prema ovom članku.*

Ako Inženjer ne izda Potvrdu o preuzimanju ili propusti odbiti zahtjev Izvođača u roku od 28 dana, i ako su Radovi ili Dio radova u bitnom u skladu s Ugovorom, smatrat će se da je Potvrda o preuzimanju izdanja posljednjeg dana tog roka.⁵²

Usporedbom spomenutih odredbi o ugovornoj kazni, odnosno kazni za zakašnjenje propisane Općim Uvjetima i odredbama ZOO-a, za Izvođača radova iznimno je bitno ograničenje ugovorne kazne (koje mu omogućuju Opći Uvjeti FIDIC-a) u odnosu na odredbe ZOO-a, jer su bez njih izloženi velikim rizicima traženja naknade štete s naslova izgubljenog dobitka. U međunarodnim ugovorima o građenju takvo je ograničenje naknade za kašnjenje ili ugovorne kazne pravilo, no u našem pravu nije moguće ograničiti ugovornu kaznu (čl. 350 ZOO-a).⁵³ Drugim riječima, ako je šteta veća od ugovorne kazne, tada bi oštećena strana mogla tražiti razliku, a ako je šteta nerazmjerno visoka u odnosu na vrijednost i značenje objekta obveze, dužnik može od suda tražiti smanjenje ugovorne kazne.⁵⁴

⁵² Čl. 10.1. Preuzimanje radova ili Dijela radova, FIDIC Crvena knjiga, izdanje 1999., str. 31.

⁵³ Vukmir, B., Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013. godina, str. 68.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 69.

4.4. Tumačenje sporne odredbe čl. 20.1. Općih Uvjeta (Potraživanje Izvođača)

Člankom 20.1. Općih Uvjeta Ugovora FIDIC-a, Crvena knjiga, Pravo izdanje 1999. – propisano je;

„Ako izvođač smatra da ima pravo na produljenje Roka dovršetka radova i/ili na dodatno plaćanje prema bilo kojem članku ovih Uvjeta ugovora ili na drugi način u vezi s Ugovorom, o tome će obavijestiti Inženjera i opisati događaj ili okolnost koja opravdava takvo potraživanje. Obavijest će se dati što je prije izvedivo, ali najkasnije u roku od 28 dana nakon što je Izvođač saznao ili je trebao saznati za događaj ili okolnost.

Ako Izvođač ne dostavi obavijest o potraživanju u roku od 28 dana, Rok dovršetka neće se produljiti, Izvođač nema pravo na dodatno potraživanje, a Naručitelj će biti oslobođen od svih obveza u vezi s takvim potraživanjem. U protivnom će se primjenjivati sljedeće odredbe ovog članka.“⁵⁵

U pravorijeku Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2012, nadležnost Sudišta temeljila se na odredbi čl. 20.6. Općih Uvjeta i 20.6. Posebnih Uvjeta, koji su bili sastavni dio Ugovora o izvođenju radova iz 2008. godine. Stranke su na ročištu za glavnu raspravu suglasno ugovorile primjenu važećeg Pravilnika o arbitraži SAS-HGK i Zakona o arbitraži⁵⁶ uz supsidijarnu primjenu Zakona o parničnom postupku, te primjenu hrvatskog materijalnog prava. Arbitražno vijeće donijelo je pravorijek i zauzelo stav da Izvođač (tužitelj) nije bio u posebno nepovoljnom položaju prema ugovorenom roku od 28 dana, te da odredba 20.1. nije ništetna. Vijeće zaključuje da Izvođač nije bio u posebno nepovoljnom položaju prema ugovorenom roku od 28 dana, budući da je bilo dovoljno da u tom roku samo podnese obavijest o dodatnom potraživanju (s valjanim obrazloženjem zašto je to propustio) a da u daljnjem roku od 14 dana specificira svoj trošak). U obrazloženju vijeće navodi da je primjena spomenute odredbe 20.1. izraz autonomije stranaka u smislu čl. 2. ZOO-a. Vijeće zaključuje da je u konkretnom slučaju tužitelj (Izvođač) bio u obvezi u roku od 28 dana od dana kad je znao ili trebao znati da ima pravo na dodatno potraživanje o tome obavijestiti tuženika

⁵⁵ FIDIC, Crvena knjiga, izdanje 1999., čl. 20.1. (Potraživanje Izvođača) str. 58.

⁵⁶ Zakon o arbitraži („Narodne novine“ broj 88/01)

(Naručitelja), a on tu obvezu nije izvršio. Vijeće smatra da odredba nije protivna moralu društva te da je njena svrha uspostava „reda“ u komunikaciji među strankama, jer se njome Izvođač prisiljava da svoja dodatna potraživanja i razloge za opravdanost tih potraživanja predoči drugoj ugovornoj strani, odnosno Inženjeru, odmah čim nastanu, a ne tek na kraju završetka radova. Vijeće je naglasilo da se u ovom konkretnom slučaju primjenjuju i propisi o javnoj nabavi koji bi mogli biti zaobiđeni, ako bi Izvođač znatan dio cijene prikazao kao „dodatna potraživanja“ nakon što je izvršena primopredaja. Drugim riječima, za tužitelja je nastupila prekluzija prava prema odredbi čl. 20.1. Općih uvjeta i čl. 21.1. Posebnih uvjeta koji su sastavni dio Ugovora o izvođenju radova.

U pravorijeku Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, predmet xx/2011, nadležnost Sudišta bila je ugovorena čl. 20.6. i čl. 2.5. Općih Uvjeta i 20.6. Posebnih Uvjeta, koji su sastavni dio Ugovora o izvođenju radova (FIDIC, Crvena knjiga, 1999.). Arbitražno vijeće donijelo je pravorijek i zauzelo stav da je za tužitelja nastupila prekluzija prava prema odredbi čl. 20.1. Općih i Posebnih Uvjeta. U obrazloženju pravorijeka, arbitražni sud navodi da je obveza Izvođača (tužitelja) bila podnijeti obavijest o dodatnom potraživanju nadzornom inženjeru ili Naručitelju (tuženiku) uz opis događaja ili okolnosti koja mu daje pravo na to potraživanje, te je Izvođač bio dužan tu obavijest poslati u roku od 28 dana nakon što je postao svjestan ili je trebao postati svjestan događaja ili okolnosti koje su nastale i to dodatno potraživanje uzrokovale, te je Izvođač u daljnjem roku od 14 dana nakon isteka roka od 28 dana, bio dužan poslati Inženjeru i detaljan (specificiran) zahtjev koji uključuje sve dokazane pojedinosti na kojima se zahtjev temelji. Arbitražni sud upućuje na odredbu čl. 20.1.st.5. Općih Uvjeta, a koja nije bila izmijenjena Posebnim uvjetima, pružanja mogućnosti tužitelju (Izvođaču) da predloži Nadzornom inženjeru i neki drugi rok za dostavljanje detaljnog zahtjeva. U daljnjem tekstu obrazloženja, vijeće navodi da je tužitelj (Izvođač) postupio po toj odredbi i u roku 28 dana podnio Inženjeru samo obavijest o dodatnom potraživanju, te da je u daljnjem roku od 14 dana podnio zahtjev Inženjeru za odobrenje nekog drugog roka za specifikaciju svog dodatnog potraživanja, to bi rezultiralo drugačijom odlukom vijeća, jer bi se tako podneseni „detaljni“ zahtjev smatrao privremenim ako bi se temeljio na događaju ili okolnosti koja ima „kontinuirani učinak“, a od prestanka učinka događaja ili okolnosti

počeo bi teći rok od 28 dana za podnošenje konačnog zahtjeva ili „drugi rok“ kojeg je tužitelj mogao predložiti.

Vijeće smatra da je ugovorena odredba čl. 20.1. Općih i Posebnih Uvjeta FIDIC-a izraz autonomije volje ugovornih stranaka, te da ona nije u suprotnosti s Ustavom Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralom društva. Vijeće i u ovome predmetu naglašava da se i ovdje primjenjuju propisi o javnoj nabavi koji bi mogli biti zaobiđeni ako bi Izvođač znatan dio cijene prikazao kao „dodatno potraživanje“ nakon što je izvršena primopredaja radova. Odredbom čl. 73. t.5. Zakona o javnoj nabavi⁵⁷ koji je bio na snazi u vrijeme sklapanja ugovora, ponuda mora sadržavati cijenu „sa svim zahtijevanim rasčlambama i potrebnim objašnjenjima“. Naravno, odredbe Zakona o javnoj nabavi ne isključuju pravo Izvođača na dodatno potraživanje, ali ukazuju na to da se ugovorna odredba čl. 20.1. na određeni način uklapa u hrvatski pravni poredak.

Možemo zaključiti da je i u ovome predmetu, za tužitelja je nastupila prekluzija prava prema odredbi čl. 20.1. Općih Uvjeta i čl. 21.1. Posebnih Uvjeta koji su sastavni dio ugovora o izvođenju radova.

4.5. Ocjena Ustavnog suda Republike Hrvatske o povredi prava na pravično suđenje⁵⁸

Vijeće Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu U-III7790/2018, svojom je odlukom od 20.6.2018. utvrdilo, da je Zaključkom arbitražnog suda pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore, tužiteljeva tužba odbačena budući da nije proveden prethodni postupak pred Vijećem za rješavanje sporova. Iz navedenog proizlazi da navedena odluka nema naziv Pravorijek, već Zaključak a iz sadržaja proizlazi da arbitražno vijeće nije odlučivalo o meritumu već o procesnim pitanjima. Ocjenom Ustavnog suda, u konkretnom slučaju u ustavnoj tužbi istaknuti prigovori podnositelja otvaraju pitanje povrede prava na pravično suđenje zajamčenog čl. 29. st. 1. Ustava koja glasi (...svatko

⁵⁷ Zakon o javnoj nabavi („Narodne novine“ broj 110/07) – na snazi u vrijeme sklapanja ugovora

⁵⁸ Odluka Ustavnog suda RH, broj U-III/790/2018 od 20.6.2018.

ima pravo da zakonom ustanovljeni sud...pravično odluči o njegovima pravima i obvezama...).

Ustavni sud je u konkretnom slučaju ocijenio, da ustavno pravo na pravično suđenje propisano u čl. 29. st.1. Ustava, jamči zaštitu od arbitrarnosti u odlučivanju sudova i drugih državnih tijela. Nadalje, utvrđeno je da je u konkretnom slučaju prvostupanjskim rješenjem odbačena tužba za poništaj Zaključka arbitražnog suda, uz obrazloženje Trgovačkog suda u Zagrebu, da se ne radi o odluci arbitražnog suda kojom je odlučeno o biti stvari (meritumu), već da je riječ o Zaključku kojom je riješeno procesno pitanje vezane uz dopustivost obraćanja arbitražnom sudu prije nego se podnositelj obratio Vijeću za rješavanje sporova. Osporenim rješenjem Visokog trgovačkog suda u obrazloženju je potvrđeno tumačenje mjerodavne odredbe članka 36. Zakona o arbitraži, da se tužba za poništenje odluke arbitražnog suda može podnijeti samo protiv pravorijeka, odluke o biti spora, a ne i protiv Zaključka, odluke o procesnom pitanju.

Ustavni sud, sagledavajući postupak koji je prethodio ustavno sudskom postupku kao jedinstvenu cjelinu, smatra da obrazloženja navedenih rješenja sadrže ozbiljne, relevantne i dostatne razloge za tumačenje i primjenu mjerodavnog prava, te ne upućuju na zaključak o arbitrarnom postupanju sudova u odnosu na ocjenu dopustivosti podnošenja tužbe kojim se traži poništaj zaključka arbitražnog suda. Podnositelju osporenim Rješenjem VTS-a nije povrijeđeno pravo na pravično suđenje zajamčeno člankom 29. st. 1. Ustava. Ustavni sud je odbio tužbu tužitelja.

Ovaj postupak potvrđuje da se višeslojne klauzule moraju poštivati, te da je važno ispravno tumačenje odredbi osnivanja Vijeća za rješavanje sporova, imajući na umu radi li se o stalnim vijećima ili *ad hoc* vijećima. Možemo zaključiti da je ova odluka (ocjena), kao i cjelokupni pravni put koji je tužitelj iscrpio prije nje, dokaz da se Opći i Posebni Uvjeti FIDIC-a koji su sastavni dio ugovora, moraju provoditi na način kako su stranke i ugovorile.

4.6. Odnos prigovora zastare i prekluzije prava

U predmetu Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2012 stranke su ugovorile primjenu Općih i Posebnih Uvjeta FIDIC-a, (Prvo izdanje 1999. Crvena knjiga). Arbitražno vijeće odbilo je u cijelosti tužbeni zahtjev, a u obrazloženju pravorijeka, između ostalog, zauzelo je stav o podnesenom prigovoru zastare. Tužitelj se u konkretnom postupku pozivao na opće odredbe o zastari, a prema shvaćanju arbitražnog vijeća takve odredbe nije moguće u ovom slučaju primijeniti jer su isključene iz primjene. Prema odredbi čl. 224. ZOO-a pravila o zastari ne primjenjuju se u slučajevima kada su zakonom određeni rokovi za podnošenje tužbe ili izvršenje određene radnje pod prijetnjom gubitka prava. U konkretnom slučaju, tužitelj je bio dužan u roku od 28 dana dostaviti tuženiku obavijest o dodatnom potraživanju, što nije određeno zakonom nego ugovorom. Vijeće pojašnjava da je rok iz čl. 20.1. materijalnopravni prekluzivan rok čije propuštanje za posljedicu ima gubitak prava, a zastarom se gubi mogućnost prisilnog ostvarenja određenog prava putem suda, ako dužnik u parnici istakne prigovor zastare, dok istekom prekluzivnog roka prestaje samo pravo. Vijeće naglašava i zaključuje da analogija sa čl. 218. st. 1. ZOO-a nije moguća. Odnosno ona bi bila moguća, u onim slučajevima u kojim je prekluzivan rok propisan, kao primjerice odredbom čl. 606. st. 1. ZOO-a, pa u smislu te odredbe, Naručitelj koji je Izvođača na vrijeme obavijestio o nedostacima izvršenog djela gubi svoja prava nakon isteka dvije godine od učinjene obavijesti. Međutim vijeće zaključuje, da u ovome predmetu nije riječ o ugovaranju kraćeg prekluzivnog roka od onog određenog zakonom, jer zakonom nije određen rok u kojem je izvođač dužan obavijestiti naručitelja o svom dodatnom potraživanju. Vijeće pojašnjava da je zastara uvijek vezana uz već postojeću (nastalu) tražbinu i u tome je jedna od bitnih razlika u odnosu na prekluziju. Drugim riječima, prema mišljenju vijeća u ovom predmetu, da je tužitelj dostavio tuženiku u ugovorenom roku od 28 dana obavijest o dodatnom potraživanju, imao bi prema njemu određenu novčanu tražbinu na koju bi se primjenjivale odredbe o zastari kao i na svaku drugu postojeću tražbinu. Sama obavijest je uvjet za nastanak tih dodatnih potraživanja.

Arbitražno vijeće ukazuje i na odredbu članka 604. ZOO-a, koja propisuje „...ako je naručitelj dužan obavijestiti izvođača o nedostacima bez odgađanja, odnosno što prije, a

najkasnije mjesec dana od otkrivanja skrivenih nedostataka (čl. 605. st.1. ZOO-a) i ako bez toga (reklamacije) uopće nema prava po osnovi odgovornosti izvođača za nedostatke, arbitražno vijeće ne vidi razloga, zbog čega bi bila neuobičajena odredba, prema kojoj je izvođač dužan obavijestiti drugu stranu o okolnostima koje mu daju pravo na dodatno potraživanje u roku od 28 dana, ovo tim više što se od izvođača ne traži poseban napor, jer je dovoljna već samo najava potraživanja.

U predmetu Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2011 stranke su ugovorile nadležnost Sudišta u čl. 20. Posebnih Uvjeta koji su uz Opće Uvjete sastavni dio Ugovora o izvođenju radova. Tužitelj i u ovom predmetu smatra da je odredba čl. 20.1. ništetna jer nije u skladu s osnovnim načelima hrvatskog obveznog prava i poziva se na odredbu čl. 620. ZOO-a⁵⁹ koja propisuje da je obveza Izvođača izvršiti radove, a obveza Naručitelja je da te radove plati. Tužitelj smatra da pravo zahtijevati ispunjenje obveze prestaje zastarom (čl. 214. – 224. ZOO-a) a pravnim poslom se ne smije odrediti dulje ili kraće vrijeme zastare od onog vremena koji je određeno zakonom (čl. 218. st. 1. ZOO).

Što se tiče prigovora zastare, arbitražno vijeće i u ovome predmetu zaključuje da ovdje nije moguće te odredbe primijeniti. Prema odredbi čl. 224. ZOO-a, pravila o zastari ne primjenjuju se u slučajevima kada su zakonom određeni rokovi za podnošenje tužbe „ili izvršenje određene radnje pod prijetnjom gubitka prava“. Pa u konkretnom slučaju, rok od 28 dana u kojem je tužitelj (Izvođač) bio dužan dostaviti tuženiku obavijest o dodatnom potraživanju nije određen zakonom, nego ugovorom, ali to ne mijenja njegovu pravnu narav. Vijeće zaključuje da je riječ o materijalnopravnom prekluzivnom roku čije propuštanje ima za posljedicu gubitak prava. Nadalje, u svom obrazloženju vijeće ističe da se zastarom gubi mogućnost prisilnog ostvarenja određenog prava putem suda, ako dužnik (tuženik u parnici) istakne prigovor zastare, dok istekom prekluzivnog roka prestaje samo to pravo. Vijeće pojašnjava da ovdje nije riječ o ugovaranju kraćeg prekluzivnog roka od onoga određenog zakonom, jer zakonom nije određen rok u kojem je Izvođač dužan obavijestiti Naručitelja o svom dodatnom potraživanju.

⁵⁹ Zakon o obveznim odnosima („Narodne novine“ broj 35/05 i 41/08) – na snazi u vrijeme sklapanja ugovora

4.7. Prigovor Izvođača o nametanju Općih i Posebnih Uvjeta FIDIC-a

Opći uvjeti ugovora propisani su člankom 295. ZOO-a. Navedeni članak odnosi se na ugovorne odredbe koje su sastavljene za veći broj ugovora koje jedna ugovorna strana (sastavljač) predlaže drugoj ugovornoj strani prije ili u trenutku sklapanja ugovora, i to ili na način da se ugovorne strane na njih pozivaju ili da su sadržane u tipskom ugovoru.

ZOO razlikuje slučaj kada su uz opće uvjete ugovorene i posebne pogodbe, odnosno posebni uvjeti koje stranke ugovore jednako obvezuju, dok u slučaju neslaganja vrijede posebni uvjeti. ZOO propisuje ništetnost odredbi općih uvjeta suprotne načelu *bona fides*.⁶⁰ Ništetne su odredbe općih uvjeta suprotne načelu savjesnosti i poštenja, a koje bi na taj način mogle prouzročiti neravnopravnost u pravima i obvezama strana na štetu suugovaratelja sastavljača ili ugrožavaju postizanje svrhe sklopljenog ugovora, čak i ako su opći uvjeti koji ih sadrže odobreni od nadležnog tijela (čl. 296. st.1. ZOO-a). Pravno pravilo *contra proferentem* (protiv predlagača) omogućuje strani u ugovoru koja ga nije predlagala niti sastavljala da bude zaštićena, te se odgovornost za načelnu štetu koja bi nastala nejasnim odredbama prebacuje na predlagača.⁶¹

Važno je istaknuti odredbu članka 296. st. 3. ZOO-a, koja jasno pojašnjava da se uvodni stavak 1. neće primjenjivati na one odredbe općih uvjeta ugovora čiji je sadržaj preuzet iz važećih propisa ili se prije sklapanja ugovora o njima pojedinačno pregovaralo, a druga je strana pritom mogla utjecati na njihov sadržaj te na odredbe o predmetu i cijeni ugovora, ako su jasne, razumljive i lako uočljive. Drugim riječima, ugovorne strane nisu sastavljači Općih Uvjeta Ugovora, već imaju priliku intervenirati u njihov sadržaj (Posebnim Uvjetima) a sve u svrhu pravedne raspodjele odgovornosti. Kada se primjenjuju Opći Uvjeti FIDIC-a u Republici Hrvatskoj, na takav se ugovor primjenjuju oni hrvatski propisi koji su prisilne naravi, a to proizlazi iz čl. 2. ZOO-a koji određuje, da kod sudionika u prometu vrijedi

⁶⁰ Ljubenko, M., Odnos Općih uvjeta FIDIC i Zakonskih propisa Republike Hrvatske, veljača 2014., <https://www.ljubenko-i-partneri.hr/site/assets/files/1010/rad-fidic-savjetovanje.pdf>, pristup stranici: 18.11.2024.

⁶¹ *Ibid.*

sloboda ugovaranja obveznih odnosa, što jesu ugovori o građenju, ali odredbe ne smiju biti u suprotnosti s Ustavom Republike Hrvatske, prisilnim propisima i moralom društva.⁶²

U nekoliko arbitražnih pravorijeka Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, istaknut je prigovor tužitelja (Izvođača) da je FIDIC Opće i Posebne Uvjete Ugovora predložio tuženik (Naručitelj) te da se u dvojbi, tumačenja pojedinih odredbi imaju tumačiti u korist slabije strane. Arbitražna vijeća su, u svojim pravorijecima obrazložila svoj stav na tako istaknuti prigovor, na način, da činjenica da je Opće Uvjete izdala Međunarodna federacija savjetodavnih inženjera, znači da ih nije sastavio niti tužitelj niti tuženik, već su to općeprihvaćena pravila u građevinarstvu i kao takva opće poznata. Vijeća zaključuju, da su FIDIC pravila izraz nastojanja stručnjaka da se postigne ravnoteža interesa između Izvođača i Naručitelja. Drugim riječima, arbitražna vijeća u svojim pravorijecima zaključuju da tuženik (Naručitelj) nije tužitelju (Izvođaču) nametnuo ni Opće a ni Posebne Uvjete, a posebno imajući na umu da je za izvođenje spornih radova Naručitelj (tuženik) objavio javni natječaj (poziv da se stavi ponuda) na koji se tužitelj (Izvođač) javio. Slijedom navedenog, vijeća zauzimaju stav da su tužitelji imali dovoljno vremena i mogućnosti proučiti svu dokumentaciju, a dodatno naglašavaju činjenicu da su tužitelji trgovačko društvo, profesionalci u svom poslu i prihvatili su se izvođenja kompleksnih radova na građevinama.

U predmetu Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori broj xx/2012, arbitražno vijeće zauzelo je stav da su Opći Uvjeti FIDIC-a što ih je izdala Međunarodna federacija savjetodavnih inženjera, a koje nije sastavio niti tuženik niti tužitelj, opće prihvaćena i poznata pravila u građevinarstvu. Vijeće pojašnjava da su ti Opći Uvjeti izraz nastojanja stručnjaka da se postigne ravnoteža interesa između izvođača i naručitelja. Vijeće dodatno navodi da naručitelj nije nametnuo izvođaču (ovdje tužitelju) niti Opće niti Posebne Uvjete već je za izvođenje spornih radova naručitelj objavio javni natječaj (poziv da se učini ponuda) na koji se izvođač javio. Vijeće zaključuje da je tužitelj imao dovoljno vremena proučiti dokumentaciju, jer se na natječaj za izgradnju takve građevine (autocesta) po naravi stvari neće javiti neprofesionalac i neozbiljno trgovačko društvo. Arbitražno vijeće i u ovome predmetu pojašnjava da je spomenutim odredbama ZOO-a,

⁶² *Ibid.*

čl. 295. i 296., zakonodavac prvenstveno želio spriječiti da jača ugovorna strana (npr. banke, osiguravajuća društva i sl.) kroz opće uvjete (koje sama sastavlja) ne dovede svoje mnogo brojne suugovaratelje (fizičke osobe) u neravnopravan položaj. U ovom slučaju vijeće ispravno zaključuje da to nije ovdje slučaj.

Što se tiče pozivanja Izvođača (tužitelja) na odredbu čl. 320. st.1. ZOO-a, u slučajevima kada je ugovor sklopljen prema unaprijed otisnutom sadržaju, ili kada je pripremljen od druge strane, nejasne odredbe tumačit će se u korist druge strane, arbitražno vijeće je zauzelo stav kojim pojašnjava da Opće Uvjete nije sastavio tuženik (Naručitelj), te da odredbu čl. 20.1. Posebnih Uvjeta (prekluzija prava) koju su stranke ugovorile, a koja nije bitno različita od one iz Općih Uvjeta, te iste stranke nisu mijenjale prilikom zaključenja Ugovora, pa time tuženik nije doveo tužitelja u očigledno neravnopravni položaj.

4.8. Preuranjenost tužbe

Odredbama članka 20.2. do 20.8. Crvene i Žute knjige, Prvo izdanje 1999. propisana je obveza stranaka da svoj spor povjere na rješavanje Vijeću za rješavanje sporova, a tek podredno arbitraži odnosno sudu, ovisno o tome kako su se prethodno dogovorile. Valja se podsjetiti da ugovorne strane u Posebnim Uvjetima mogu izmijeniti „posljednju“ instancu za rješavanje sporova i umjesto arbitraže (koja je preporučljiva) ugovoriti sudsku nadležnost. Analizirajući sudsku i arbitražnu praksu, može se zaključiti da su stranke u većem broju postupaka, ipak odabrale (ugovorile) arbitražu.

Opći Uvjeti FIDIC-a sadržavaju slojevite klauzule o rješavanju sporova, koje u prvom redu upućuju ugovorne strane na rješavanje sporova pred Vijećem za rješavanje sporova, tzv. VRS-om (engl. *DAB*⁶³) koji u propisanom roku od 84 dana od dana kad mu je spor upućen donosi obvezujuću odluku. Ukoliko nezadovoljna strana podnese pravovremenu Obavijest o nezadovoljstvu tom odlukom, spor se može dalje uputiti na arbitražu ili sud.

⁶³ Vijeće za rješavanje sporova u prijevodu na engleski jezik glasi *Dispute Adjudication Board (DAB)*, <http://www.englesko-hrvatski-rjecnik.com/>, pristup stranici 3.11.2024.

Ako niti jedna ugovorna strana ne podnese Obavijest o nezadovoljstvu, odluka VRS-a postaje konačna.⁶⁴

Prilikom analize ugovornih odredbi o rješavanja sporova (višeslojnih klauzula), važno je naglasiti i definiciju spora.

Spor prema Ugovoru nastaje tek kada Izvođač i Naručitelj odnosno Inženjer zauzmu suprotstavljena stajališta o postojanju neke tražbine ili o nekom drugom pravu ili obvezi iz Ugovora ili u vezi s njime ili se opravdano može smatrati da su o tome zauzeli suprotstavljena stajališta.⁶⁵

U predmetu Stalnog arbitražnog Sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2013, arbitražno je vijeće odlučivalo u preuranjenosti tužbe. Stranke su ugovorile nadležnost Sudišta Posebnim Uvjetima čl. 67.3. (FIDIC – Crvena knjiga, izdanje 1987.) te su ugovorile rješavanje sporova prema odredbi članka 67. 1. i 2. Općih Uvjeta.

Ugovorena Klauzula glasila je: *„Kad je obavijest o namjeri da se započne s arbitražom u pogledu nekog spora dana u skladu s pod člankom 67.1., arbitraža tog spora neće započeti ako stranke prvenstveno ne pokušaju spor riješiti sporazumno. Pod uvjetom da, ako se stranke ne dogovore drugačije, arbitraža može započeti na ili nakon 56 dana nakon dana na koji je dana obavijest o namjeri da se započne s arbitražom, bez obzira na to je li učinjen ma kakav pokušaj da se spor riješi sporazumno.“*

Budući da takav postupak mirenja nije proveden, tuženik je predložio arbitražnom vijeću da odbaci tužbu kao preuranjenu. Arbitražni sud u ovome predmetu zauzeo je stav da je tužba preuranjena te je istu odbacio. U obrazloženju odluke vijeće je navelo da prema ugovorenoj klauzuli proizlazi da se ona (klauzula o mirenju i klauzula o arbitraži) odnosi na sve sporove između Naručitelja i Izvođača, u vezi s ili koji proizlaze iz Ugovora ili izvršenja radova, bilo tokom izvođenja radova ili po njihovom završetku ili bilo prije ili poslije napuštanja ili drugih raskida ugovora, uključivši bilo kakav spor s obzirom na mišljenje, uputu, odluku, potvrdu ili procjenu Inženjera.

⁶⁴ Babić, D., Rješavanje sporova prema Općim uvjetima FIDIC-a, Zbornik 62. Susreta pravnik u Opatija, 23.-25. svibnja 2024., str. 113.

⁶⁵ *Ibid.*, str. 114.

Vijeće zaključuje da iz spomenutih (ugovorenih) uvjeta, jasno proizlazi obveza stranaka da spor riješe mirnim putem, i to na način da će jedna od stranaka predmet spora u prvom redu, uputiti pisanim putem Inženjeru, uz kopiju drugoj strani i uz navođenje odgovarajuće odredbe Ugovora, a ovaj (Inženjer) će najkasnije 84tog dana po primitku takvog dopisa obavijestiti o svojoj odluci Naručitelja i Izvođača, dok arbitraža ne smije početi prije isteka 56tog dana nakon dana kada je dana obavijest o namjeri da se započne s arbitražom, bez obzira na to je li učinjen kakav pokušaj da se spor riješi sporazumno.

Nadalje, arbitražno vijeće je u ovome predmetu ocijenilo da za primjenu klauzule o obveznom mirenju nije odlučno što je u vrijeme nastanka spora Inženjer gradnje napustio gradilište (jer smatra da ta okolnost ne oslobađa stranke obveze obraćanja Inženjeru prije pokretanja arbitražnog postupka), a posebno zašto što FIDIC Opći i Posebni Uvjeti čine sastavni dio Ugovora, prema kojima Inženjer gradnje ima dvojaku ulogu. Jedna uloga odnosi se na nadzor nad izvršenjem ugovora, a druga se odnosi na rješavanje sporova iz Ugovora. Budući da tuženik nije postupio na opisan način, niti je najavio podnošenje tužbe Sudištu, arbitražno vijeće zaključkom je odbacilo tužbu zbog preuranjenosti.

I u sljedećem predmetu, prikazat će se stav i obrazloženje arbitražnog vijeća koji zbog izostanka osnivanja Vijeća za rješavanje sporova, donijelo Zaključak o nenadležnosti kojim se tužba odbacuje.

U predmetu Stalnog arbitražnog Sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2013, stranke su ugovorile nadležnost arbitražnog sudišta čl. 20.6. Općih Uvjeta Ugovora i klauzulu izmijenile u pod članku 20.6. st.1. Posebnih uvjeta koja je glasila:

„Stranke će bilo koji spor u odnosu na koji odluka Vijeća za rješavanje sporova nije postala konačna i obvezujuća, uključujući i sporove koji se odnose na pitanje valjanog nastanka, povrede ili prestanka predmetnog Ugovora, kao i na pravne učinke koji iz toga proizlaze, konačno riješiti arbitražom u skladu s važećim Pravilnikom o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu HGK.“

Vijeće je zaključilo da se u navedenom predmetu bez međunarodnog obilježja primjenjuje hrvatsko materijalno pravo, a što se tiče procesnog prava, primjenjuje se Zakon o arbitraži iz 2001. godine, Zagrebačka pravila iz 2011. uz odgovarajuću primjenu i Zakon o parničnom postupku („Narodne novine“ broj 53/91, 148/11 i 25/13). Tužitelj navodi da

stranke nisu (iako su trebale prema odredbi pod članka 20.2. Ugovora) imenovale Vijeće za rješavanje sporova u roku od 28 dana nakon dana uvođenja u posao i da VRS nije imenovan ni do dana podnošenja tužbe. Nadalje tužitelj tvrdi, da način rješavanja spora putem VRS-a nije obvezatan, jer ovisi isključivo o volji jedne ili obje strana i to u pogledu imenovanja i sastava tog vijeća, kao i u pogledu samog podnošenja zahtjeva VRS-u za donošenjem odluke u pogledu spora bilo koje vrste od strane ugovornih stranaka. Tuženik u svom podnesku navodi da je tužba podnesena u travnju 2013., te da je Sporazum o rješavanju sporova pred VRS-om potpisan u veljači 2014., a da je VRS donio svoju odluku u travnju 2014., koja se, između ostalog, odnosi na tužiteljevo potraživanje.

Arbitražni sud donio je Zaključak kojim se tužba odbacuje kao preuranjena. U obrazloženju vijeće navodi da je nesporno da su stranke ugovorile višeslojnu klauzulu i izričito odredite redoslijed tijela za rješavanje sporova. Arbitražno vijeće zaključuje da je bila obveza stranaka svoj spor prvo povjeriti na rješavanje VRS-u, a potom arbitraži. Odredbe čl. 20.6. Općih Uvjeta FIDIC-a i dodatka Ponudi jasno ukazuju na obvezatnost osnivanja VRS-a i rješavanja spora u „prvom“ stupnju. Budući da tužitelj nije iznio nikakav razlog zbog kojeg nije prije podnošenja tužbe Sudištu zatražio osnivanje VRS-a, arbitražno vijeće oglasilo se nenadležnim za rješavanje ovog spora i odbacilo je tužbu kao preuranjenu.

U analizi iduće arbitražne presude, arbitar pojedinac **nije** odbacio tužbu kao preuranjenu unatoč činjenici da nije osnovano Vijeće za rješavanje sporova.

U predmetu Stalnog arbitražnog Sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2011, nadležnost Sudišta temeljila se na odredbi čl. 67.3. Ugovora (Crvena knjiga, izdanje 1987.) koja nije izmijenjena Dodatkom Ugovora iz 2009.

U ovome predmetu stranke su također ugovorile višeslojnu klauzulu za rješavanje sporova i to na način da se spor prvo riješi putem VRS-a, a zatim arbitraže. Tužitelj navodi da stranke nisu postupile u skladu s Ugovorom, odnosno nisu imenovale Vijeće za rješavanje sporova, zbog čega se postupak za rješavanje sporova koji bi prethodio arbitraži nije niti proveo niti mogao provesti. Tuženik u svom odgovoru na tužbu nije prigovorio nadležnosti Sudišta (arbitraže) za donošenje odluke u ovome sporu.

Arbitar pojedinac, donio je arbitražni pravorijek i time riješio spor između stranaka bez prethodno provedenog postupka putem VRS-a. U ovome predmetu možemo uočiti da su stranke bile suglasne da se njihov spor ipak riješi arbitražom i time su suglasno „zaobišle“ prvu instancu prema ugovorenoj klauzuli.

U idućem predmetu, analizira se pravorijek arbitražnog vijeća, koji je odlučivao o meritumu, unatoč činjenici da stranke **nisu** provele prethodni postupak mirenja ugovoren u višeslojnoj klauzuli.

U predmetu Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2011, nadležnost Sudišta temelji se na odredbi čl. 20.6. Posebnih Uvjeta Ugovora FIDIC – Crvena knjiga, izdanje 1999. Tuženik prigovara preuranjenosti tužbe budući da nije prethodno proveden postupak pred Vijećem za rješavanje sporova. Poziva se na odredbu čl. 20.4. Općih Uvjeta prema kojoj ugovorna strana nije predala obavijest o nezadovoljstvu odlukom VRS-a (miritelja).

Spomenutim odredbama bilo je predviđeno da stranke, nakon predaje obavijesti o nezadovoljstvu, mirnim putem pokušaju riješiti spor prije pokretanja arbitražnog postupka (čl. 20.5. Općih uvjeta). Arbitražno vijeće utvrdilo je da tužitelj nije zatražio provedbu postupka mirenja, a tuženik nije odustao od mirenja. Tuženik predlaže da vijeće tužbu odbaci i naglašava da rješavanje spora putem VRS-a nije fakultativno nego obvezatno. Naglašava kako su stranke ugovorile u čl. 20.2. Posebnih Uvjeta da će VRS činiti jedan član (miritelj) kojeg zajednički moraju imenovati ugovorne strane uz konzultaciju s bankom, u roku od 28 dana od dana potpisa Ugovora.

Prema shvaćanju arbitražnog vijeća u ovome predmetu, prethodni postupak mirenja u konkretnom slučaju nije procesna pretpostavka za dopuštenost tužbe kojom se pokreće arbitražni postupak. Vijeće smatra da je mirenje po naravi stvari dobrovoljni postupak. Prisilno mirenje postoji kad su stranke na to prisiljene zakonom ili ugovorom. Vijeće u obrazloženju navodi da su stranke u ovom postupku ugovorile (kao i u većini trgovačkih ugovora) da će prije pokretanja arbitražnog postupka spor pokušati riješiti mirnim putem. Vijeće također utvrđuje da je odredbama čl. 20. Općih i Posebnih Uvjeta utvrđena određena procedura i način imenovanja tijela koje će mirenje provesti, ali smatra da te odredbe nemaju značenje uvjeta za pokretanje arbitražnog postupka. Vijeće ukazuje na

raniju odredbu članka 18. Zakona o mirenju (sada Zakonom o mirnom rješavanju sporova)⁶⁶ kojom je propisano:

„ako su se stranke sporazumjele o provođenju mirenja i izrijeком se obvezale da tijekom točno određenog vremenskog razdoblja ili do nastupanja točno određenog uvjeta neće pokretati ili nastavljati sudske, arbitražne ili druge postupke, takav sporazum ima obvezujući učinak.“

Dakle, u ovome predmetu, ugovorom je trebalo biti točno utvrđeno vremensko razdoblje tijekom kojeg stranke ne mogu pokrenuti arbitražni postupak ili je morao biti određen uvjet prije čijeg nastupanja, nisu ovlaštene podnijeti tužbu. Vijeće dodatno pojašnjava da je odredbom točke 20.4. Općih Uvjeta Ugovora predviđeno da svaka stranka u slučaju spora može zatražiti od VRS-a donošenje odluke, a ako je bilo koja stranka nezadovoljna odlukom VRS-a, ona može u roku od 28 dana od primitka odluke, obavijestiti drugu stranu o svom nezadovoljstvu. Isto tako, ugovoreno je i da u slučaju kada VRS ne donese odluku u roku od 84 dana, jedna strana može drugoj poslati Obavijest o nezadovoljstvu. U konkretnom slučaju stranke su ugovorile da niti jedna strana nema pravo započeti arbitražu ako nije predana valjana Obavijest o nezadovoljstvu.

Arbitražno vijeće u obrazloženju odluke pojašnjava da bi spomenuta Obavijest o nezadovoljstvu mogla biti uvjet za pokretanje arbitraže, ali samo ako bi bile ispunjene sljedeće pretpostavke: a) da postoji tijelo koje će provesti postupak mirenja i da je miritelj već imenovan, b) da je podnesen zahtjev miritelju u pisanom obliku da donese odluku o sporu, c) da je miritelj donio odluku ili da nije donio odluku u određenom roku. Budući da te pretpostavke nisu bile ispunjene, miritelj nije imenovan niti je preveden postupak mirenja. Vijeće pojašnjava da formulacija iz čl. 20.4. koja glasi: „...bilo koja stranka **može** u pisanom obliku spor uputiti na VRS-u (engl. *DAB*), koji će donijeti odluku...“ zapravo znači da to stranke mogu učiniti ali i ne moraju.

U spomenutom predmetu, stranke su ugovorile stalno Vijeće za rješavanje sporova koje nije bilo imenovano sukladno Uvjetima Ugovora, pa i nije moglo donijeti odluku koja bi prethodila pokretanju arbitraže za nezadovoljnu stranu.

⁶⁶ Zakon o mirnom rješavanju sporova („Narodne novine“ broj 67/2023)

4.9. Preuzimanje radova (Certifikat o preuzimanju radova) odnos prema mjerodavnim odredbama Zakona o obveznim odnosima

Odredbom članka 10. Općih Uvjeta FIDIC-a, propisana je dužnost Naručitelja preuzeti radove ili dio radova:

„Osim kako je to navedeno u čl. 9.4. (Neuspjeli Testovi po dovršetku) Naručitelj će preuzeti Radove kada (i) budu dovršeni u skladu s Ugovorom, uključujući i ono opisano u čl. 8.2. (Rok dovršetka) i osim kako je to dozvoljeno u niže navedenoj točki (a), i (ii) kada bude izdana Potvrda o preuzimanju za Radove, ili se ona smatra izdanom u skladu s ovim člankom.

Izvođač može zatražiti od Inženjera izdavanje Potvrde o preuzimanju najranije 14 dana prije nego što će, po mišljenju Izvođača, Radovi biti završeni i spremni za preuzimanje. Ako su radovi podijeljeni na dijelove, Izvođač može isto tako zatražiti Potvrdu o preuzimanju za svaki dio.

U roku od 28 dana nakon što primi zahtjev, Inženjer će:

- (a) Izdati Izvođaču Potvrdu o preuzimanju, navodeći dan kada su Radovi ili Dio radova dovršeni u skladu s Ugovorom, osim manjih preostalih radova i nedostataka koji neće važnije utjecati na korištenje Radova ili Dijela radova u svrhu za koju su namijenjeni (sve dok ti radovi ne budu dovršeni i nedostaci otklonjeni) ili*
- (b) Odbiti zahtjev navodeći razloge i specificirajući radove koje Izvođač mora obaviti kako bi omogućio izdavanje Potvrde o preuzimanju. Izvođač će tada dovršiti radove prije davanje daljnje obavijesti prema ovom članku.*

Ako Inženjer ne izda Potvrdu o preuzimanju ili propusti odbiti zahtjev Izvođača u roku od 28 dana, i ako su Radovi ili Dio radova u bitnom u skladu s Ugovorom, smatrat će se da je Potvrda o preuzimanju izdana posljednjeg dana tog roka.“

Važno je naglasiti razliku između pojma „preuzimanja radova“, koje je u našem pravu poznatije kao trenutak kada naručitelj potvrdi da je pregledao izvedeni rad i da je rad

primljen⁶⁷, što je kod posebnih uzanci o građenju poznato kao termin „primopredaja izvedenih radova“ u odnosu na značenje tog pojma prema FIDIC Općim Uvjetima Ugovora.⁶⁸ Prema Općim Uvjetima FIDIC-a, radovi su preuzeti kada Naručitelj odnosno Inženjer izda TOC (engl. *Taking Over Certificate*) nakon uspješno provedenih Testova (engl. *Test on Completion*) pa tek tim izdavanjem započinje razdoblje prijave nedostataka.⁶⁹

Analizirajući presudu Trgovačkog suda u Zagrebu, broj predmeta P-384/2021, postavilo se pitanje tumačenja dana preuzimanja radova. I u ovome predmetu stranke su ugovorile primjenu Općih i Posebnih Uvjeta FIDIC-a (Crvena knjiga, izdanje 1999.) ali uz ugovaranje nadležnosti suda. Stranke su člankom 9.6. Posebnih Uvjeta ugovorile da se radovi smatraju dovršenima u skladu s ugovorom kada bude izdana Uporabna dozvola i kada budu Ispitivanja uspješno provedena. U članku 10. st.1. Posebnih Uvjeta, stranke su ugovorile da će Naručitelj preuzeti radove kada isti bude dovršeni u skladu s Ugovorom i kada se izda Potvrda o preuzimanju koju izdaje Nadzorni inženjer, a Naručitelj je ovlašten po svojoj volji preuzimati radove i u dijelovima.

U ovome predmetu, stranke su poštivale višeslojnu klauzulu i spor pokušale riješiti putem Vijeća za rješavanje sporova. VRS je utvrdio da je tuženik bio u zakašnjenju 24 dana. Tužitelj tvrdi da je tuženik bio u zakašnjenju 144 dana i to računajući od 31.12.2015. (datum kada je ugovoren rok dovršetka radova) pa do 24.5.2016. (datum na Potvrdi o preuzimanju). Trgovački sud proveo je dokaz vještačenjem i vještak je utvrdio da je tuženik bio u zakašnjenju 144 dana.

FIDIC stručnjak koji je bio angažiran na realizaciji Ugovora, zauzeo je stav da Potvrda o preuzimanju radova nije datum završetka radova, već je datum završetka radova dan održavanja tehničkog pregleda, odnosno datum izdavanja Uporabne dozvole. Trgovački sud je zaključio da je tuženik bio u zakašnjenju 144 dana, te da je datum završetka radova u ovome slučaju, datum kada je izdana Potvrda o preuzimanju radova.

Važno je naglasiti da trenutkom izdavanja Potvrde o preuzimanju (engl. *TOC*) prelazi rizik za čuvanje radova na Naručitelja i u tom pogledu je TOC izjednačen s našom

⁶⁷ Čl. 604. Zakona o obveznim odnosima („Narodne novine“ broj 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23)

⁶⁸ Vukmir, B., Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013., str. 75.

⁶⁹ *Ibid.*, str. 75.

„primopredajom“ (uzanca broj 97.) i „pregledom i odobrenjem“ obavljenog dijela (preuzimanjem) prema čl. 615. ZOO-a.⁷⁰

Usporedbe radi, prema našem pravu, od trenutka preuzimanja (čl. 604. ZOO-a i uzance br. 110-115) izvođač više ne odgovara za vidljive nedostatke koji su se mogli opaziti uobičajenim pregledom, već od tada počinje rok za prijavu skrivenih nedostataka koji traje dvije godine od dana preuzimanja (čl. 605. ZOO-a).

Taking over Certificate (TOC) ili Potvrda o preuzimanju prema FIDIC-u nema isto značenje konačnosti, već izdavanjem TOC-a počinje razdoblje prijave (svih) nedostataka, dok se u Potvrdi o preuzimanju mogu navesti i manji radovi koje još treba obaviti, a konačno preuzimanje nastupa, u našem smislu tog termina, tek kad Naručitelj, na kraju Razdoblja prijave nedostataka, izda *Performance Certificate* (čl. 11.9.) odnosno Potvrdu o ispunjenju Ugovora.⁷¹

Člankom 11.9. (Potvrda o ispunjenju Ugovora) propisano je da se izvršenje Izvođača neće smatrati dovršenim sve dok Inženjer ne izda Potvrdu o ispunjenju ugovora Izvođaču, u kojoj je naveden datum kada je Izvođač dovršio svoje obveze prema Ugovoru.⁷²

Nadalje, stavkom 2. navedenog članka, propisano je da će Inženjer izdati Potvrdu o ispunjenju ugovora, u roku od 28 dana nakon isteka posljednjeg Razdoblja za obavijest o nedostacima, ili odmah nakon toga što Izvođač dostavi svu Dokumentaciju Izvođača i kada dovrši i ispita sve Radove, uključujući i otklanjanje eventualnih nedostataka. Kopija Potvrde o ispunjenju Ugovora dostavit će se i Naručitelju. Smatrat će se da sama Potvrda o ispunjenju Ugovora predstavlja dokaz da su Radovi prihvaćeni.

⁷⁰ *Ibid.*, str.75.

⁷¹ *Ibid.*, str. 75.

⁷² FIDIC – Crvena knjiga, izdanje 1999., str. 35. (čl. 11.9.)

4.10. Završni izvještaj vs. Izvještaj o završetku / Okončana situacija?

Razdoblje odgovornosti za skrivene nedostatke odnosno tzv. garantni rok reguliran je u cijelosti odredbama ZOO-a, a Opći Uvjeti FIDIC-a iz 1987. i kasnije 1999. propisuju da se konačni obračun provodi nakon isteka razdoblja odgovornosti za skrivene nedostatke.⁷³

Čl. 60.6. Općih Uvjeta propisuje da je u roku od 56 dana nakon izdavanja Potvrde o otklanjanju nedostataka prema čl. 62.1., koja označava istek razdoblja odgovornosti za skrivene nedostatke, Izvođač dužan dostaviti Završni izvještaj (engl. *Final Statement*). Nakon toga (čl. 60.7.) Izvođač daje izjavu o namirenju (engl. *Discharge*), a tek potom, u razdoblju od sljedećih 28 dana, izdaje Okončanu situaciju (engl. *Final Payment Certificate*, pod članak 60.8.).⁷⁴

Člankom 60.9. propisano je:

„Poslodavac nije odgovoran Izvoditelju niti za koju stavku ili stvar koja proizlazi iz ili u vezi s Ugovorom ili izvršenjem Radova, osim ako je Izvoditelj u vezi s time bio dužan postaviti zahtjev u svom Završnom izvještaju i (osim vezano uz stavke ili stvari koje nastaju nakon izdavanja Certifikata o preuzimanju vezano uz cjelinu Radova) u Izvještaju o završetku (čl. 60.5.)“.

Iz navedenog proizlazi da FIDIC čini razliku između Završnog izvještaja (engl. *Final Statement*) i Izvještaja o završetku (engl. *Statement of Completion*), a odredba čl. 60.9. Općih Uvjeta ne dopušta Naručitelju (Poslodavcu) odricanje od odgovornosti prema zahtjevu kojeg Izvođač postavi u Završnom izvještaju (engl. *Final Statement*).⁷⁵

Naručitelj je dužan izdati Potvrdu o otklanjanju nedostataka, pa ako je to učinio, Izvođač ima pravo u roku od 56 dana izdati prijedlog konačne situacije, odnosno Završnog izvještaja. S obzirom na navedeno, Izvođač u ovoj situaciji (suprotno primjeni hrvatskih

⁷³ Ljubenko, M., Odnos Općih uvjeta FIDIC-a i Zakonskih propisa Republike Hrvatske, Zagreb, veljača 2014., <https://www.ljubenko-i-partneri.hr/site/assets/files/1010/rad-fidic-savjetovanje.pdf>, pristup stranici: 18.11.2024.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

propisa) nema razloga niti ugovornu obvezu dostavljati Završni izvještaj prije isteka garantnog roka.⁷⁶

Načelno, razlika između Završnog izvještaja i Izvještaja o završetku može nastati samo iz okolnosti koje su se dogodile između primopredaje radova i isteka razdoblja odgovornosti za nedostatke.⁷⁷ Uvidom u odredbe članka 14.10. Općih Uvjeta FIDIC-a, koji uređuju Okončanu situaciju, možemo zamijetiti da je Izvođač dužan u roku od 84 dana po primitku Potvrde o preuzimanju (eng. *TOC*) podnijeti Inženjeru Okončanu situaciju (*Statement at Completion*) i to u šest kopija zajedno sa svom odgovarajućom dokumentacijom, kao i za redovite privremene situacije (čl. 14.3.). U toj se Okončanoj situaciji treba točno navesti vrijednost svih izvršenih radova od dana Potvrde o preuzimanju, te daljnji iznosi za koje Izvođač misli da na njih ima pravo nakon izdavanja Potvrde o preuzimanju, kao i procjenu drugih iznosa za koje Izvođač smatra da bi mogli nastati prema Ugovoru.⁷⁸ Okončana situacija (engl. *Statement at Completion*) treba sadržavati sve ono što je navedeno u čl. 14.3., a to znači i detaljan izvještaj o napredovanju radova u skladu s čl. 4.21., osim ako takav izvještaj već ranije nije predan.⁷⁹ Budući da se Okončana situacija izdaje u roku od 84 dana nakon Potvrde o preuzimanju, isticanje potraživanja nakon izdavanja Potvrde o preuzimanju (eng. *TOC-a*) Izvođaču je posljednja prilika da navede svoje potraživanje prije izdavanja Konačnog obračuna (čl. 14.13.).⁸⁰ Nakon toga, Inženjer je to dužan potvrditi prema čl. 14.6.

Člankom 14.11. uređuje se zahtjev za izdavanje Konačnog obračuna. Taj članak uređuje postupak usklađivanja konačnog financijskog obračuna između ugovornih stranaka. Na Izvođaču je inicijativa za rješavanje financijskih pitanja i to na način da on podnese zahtjev u obliku nacrtu Konačnog obračuna s pripadajućom dokumentacijom.⁸¹ Zajedno s podnošenjem Konačnog obračuna (engl. *Final Statement*) izvođač će podnijeti i pisanu izjavu koja se naziva engl. *discharge* kojim se potvrđuje da konačni obračun predstavlja, puno i konačno namirenje svih novčanih potraživanja izvođača u vezi s ugovorom.⁸²

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ Vukmir, B., Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta, Zagreb, 2013., str. 93.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*, str. 95.

⁸² *Ibid.*

4.11. Podizvođači i primjena Općih i Posebnih Uvjeta Ugovora FIDIC

Prilikom primjene i ugovaranja FIDIC Uvjeta Ugovora potrebno je voditi računa i o podizvođačima, njihovim pravima i obvezama koji su također važna sastavnica u ispunjenju odnosnog projekta.

Člankom 4.4. (Podizvođači) Crvene knjige, izdanje 1999. propisano je ograničenje da Izvođač neće podugovarati sve radove. Izvođač će snositi odgovornost za postupke ili povrede ugovora bilo kojeg podizvođača, njegovih zastupnika ili zaposlenika, kao da je to postupak ili povreda ugovora od strane njega samoga. Naravno, u Posebnim Uvjetima ugovora stranke mogu ugovoriti i drugačije:

- (a) Izvođač ne treba dobiti pristanak za isporučitelje Materijala ili za podugovor za koji je u ugovoru imenovan Podizvođač,*
- (b) Treba dobiti prethodni pristanak Inženjera za druge predložene Podizvođače,*
- (c) Izvođač će Inženjera obavijestiti najmanje 28 dana unaprijed o planiranom datumu početka rada svakog Podizvođača i o početku takvih radova na Gradilištu,*
- (d) Svaki podugovor sadržavat će odredbe koje ovlašćuju Naručitelja da može tražiti da se podugovor ustupi Naručitelju prema čl. 4.5. (Ustupanje prava iz podugovora) (kada i ako to može primijeniti), ili u slučaju raskida prema čl. 15.2. (Raskid od strane Naručitelja).⁸³*

Nadalje, člankom 4.5. (Ustupanje prava iz podugovora) propisano je da ako se obveze Podizvođača produljuju i nakon datuma isteka odgovarajućeg Razdoblja obavješćavanja o nedostacima, a Inženjer prije tog datuma preda nalog Izvođaču o ustupanju prava Naručitelju, tada će Izvođač tako i učiniti. Osim ako nije drugačije navedeno u ustupanju, Izvođač neće biti odgovoran Naručitelju za radove koje je izveo Podizvođač nakon što je ustupanje stupilo na snagu.⁸⁴

⁸³ FIDIC, Crvena knjiga, izdanje 1999., str. 14. (čl. 4.4. – 4.6.)

⁸⁴ *Ibid.*, str. 14.

Poglavljem 5. Općih Uvjeta Ugovora FIDIC, (Crvena knjiga, izdanje 1999.) propisana je definicija „imenovanog Podizvođača“, pretpostavke za podnošenje prigovora na imenovanje, plaćanja imenovanom Podizvođaču te dostava dokaza o plaćanju kojim se detaljno uređuje odnosi između Naručitelja, Izvođača i imenovanog Podizvođača u određenom ugovornom odnosu.

Najosjetljivije pitanje koje bi se moglo pojaviti u takvom odnosu jest plaćanje Podizvođača, posebice ako je u podugovoru predviđeno da će glavni Izvođač biti obvezan platiti Podizvođaču njegove radove kad primi plaćanje za te radove od Naručitelja.⁸⁵

Usporedbe radi, valja spomenuti odredbe našeg ZOO-a⁸⁶, konkretno članak 601. i 602. kojem je uređena mogućnost upućivanja neposrednog zahtjeva potraživanja naručitelju. Navedenim člancima propisano je da izvođač odgovara za osobe koje su po njegovu nalogu radile na poslu koji je preuzeo, kao da ga je sam izvršio. Nadalje, za naplatu svojih tražbina prema izvođaču, njegovi se suradnici mogu obratiti neposredno naručitelju i zahtijevati od njega da im isplati te tražbine na teret iznosa koji u tom trenutku duguje izvođaču.

Važno je naglasiti da je odredbom čl. 86. st.3. Zakona o javnoj nabavi iz 2011.⁸⁷ propisano; *„Ako se dio ugovora o javnoj nabavi daje u podugovor, tada za radove, robu ili usluge koje će izvesti, isporučiti ili pružiti podizvoditelj, naručitelj neposredno plaća podizvoditelju“*.⁸⁸

Uplitanje Naručitelja u ugovorni odnos između Glavnog Izvođača i Podizvođača nije najsretnije rješenje i svakako bi takve formulacija u praksi trebalo izbjegavati, odnosno drugačije propisati. Opći Uvjeti FIDIC-a ne propisuju plaćanja Podizvođaču u tom smislu.

Valja istaknuti da je Zakonom o javnoj nabavi iz 2016. (čl. 223.)⁸⁹ propisana sljedeća odredba;

„Javni naručitelj obvezan je neposredno plaćati podugovaratelju za dio ugovora koji je isti izvršio, osim ako to zbog opravdanih razloga, vezanih uz prirodu ugovora ili specifične

⁸⁵ Vukmir, B., Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013., str. 52.

⁸⁶ Zakon o obveznim odnosima („Narodne novine“ broj 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23), čl. 601. i 602.

⁸⁷ Zakon o javnoj nabavi („Narodne novine“ broj 90/2011) čl. 86. st. 3.

⁸⁸ Vukmir, B., Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013., str. 53.

⁸⁹ Zakon o javnoj nabavi („Narodne novine“ broj 120/2016), čl. 223.

uvjete njegova izvršenja nije primjenjivo, pod uvjetom da su ti razlozi bili navedeni i obrazloženi u dokumentaciji o nabavi ili ugovaratelj dokaže da su obveze prema podugovaratelju za taj dio ugovora već podmirene.

Navedena odredba izaziva i nedoumice i u računovodstvenom odnosnom knjigovodstvenom smislu, a pojavljuje se prilikom izdavanja računa i vođenja poslovnih knjiga sudionika u postupku javne nabave. Ovakvi poslovni događaju u praksi rezultiraju nedoumicom u vezi „zatvaranja“ potraživanja i obveza u poslovnim knjigama ugovaratelja i podugovaratelja temeljem plaćanje koje obavlja naručitelj kao strana koja nije dio ugovornog odnosa.⁹⁰

Presudom Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, broj 73. PŽ-5477/2019-3 od 19. srpnja 2019. godine, utvrđeno je da su stranke u svom ugovoru ugovorile primjenu Općih Uvjeta FIDIC, (Crvena knjiga, izdanje 1999.) te se kao način rješavanja sporova (umjesto arbitraže) ugovorile nadležnost Trgovačkog suda. Vijeće je utvrdilo da su stranke ugovorile primjenu čl. 20.1. Općih Uvjeta kao sastavni dio osnovnog ugovora, a koji je sastavni dio ugovora o podizvođenju radova, pa je između ostalog i u čl. 6.4. Ugovora o podizvođenju radova, ugovoreno da slučaj insolventnosti podizvođača dovodi do trenutnog raskida ugovora o podizvođenju radova. U spomenutom predmetu vijeće je utvrdilo, da je tuženik kao član konzorcija sklopio Ugovor za rekonstrukciju postojećeg i izgradnju drugog kolosijeka željezničke pruge na dionici xx, da se Sporazumom obvezao da neće bez suglasnosti tužitelja raskinuti Ugovor o podizvođenju radova sa odabranim trgovačkim društvom, osim ako nastupe uvjeti za raskid ugovora određeni osnovnim ugovorom ili konzorcijskim ugovorom, te se obvezao na mirno rješenje spora, ukoliko zaista i dođe do ostvarenja takvih uvjeta.

Vijeće Visokog trgovačkog suda potvrdilo je presudu Trgovačkog suda u Zagrebu (br. P-1671/2018-29 od 19.7.2018. kojom je ranije utvrđeno da je podizvođač svojom krivnjom kasnio s izvođenjem radova u trajanju duljem od 20 radnih dana u vrijednosti većoj od 3.000.000,00 HRK, čime se prema čl. 4.6. Ugovora o podizvođenju radova, smatralo da je nesposoban izvršavati ugovorene radove, odnosno da je insolventan. Vijeće je tu

⁹⁰ Zaloker, D., Evidentiranje plaćanje podugovaratelju u postupcima javne nabave, TEB Poslovno savjetovanje, 11.8.2022., <https://www.teb.hr/novosti/2022/evidentiranje-placanja-podugovaratelju-u-postupku-javne-nabave/>, pristup stranici: 10.11.2024.

činjenicu, uzelo kao dovoljan razlog za trenutačni raskid Ugovora o podizvođenju radova, pa nije bila potrebna prethodna suglasnost tužitelja za raskid ugovora. Iz spomenute presude proizlazi da je tuženik imao razloga za jednostrani raskid Ugovora o podizvođenju radova jer je smisao odredbe čl. 2. st. 1. Sporazuma, sprečavanje samovoljnog i bezrazložnog raskidanja Ugovora o podizvođenju radova s podizvođačem kao društvom, koje je u većinskom vlasništvu tužitelja. Uporno inzistiranje na suglasnosti tužitelja za raskid Ugovora o podizvođenju radova dovodi tuženika u situaciju koja vodi nemogućnosti raskida (ako takva suglasnost izostane) pa može dovesti i da ugrožavanja cijelog projekta. Vijeće nadalje smatra da je razuman bio i pokušaj tuženika, koji je prije raskida ugovora, pokušao mirno riješiti ovaj spor na način da je pozvao tužitelja da mu predloži novog podizvođača i da s njime sklopi ugovor pod istim uvjetima.

Drugim riječima, FIDIC Uvjeti Ugovora primjenjuju se i na Ugovore o podizvođenju radova.

4.12. Upravne presude – problemi u postupcima javne nabave

Provođenje postupka javne nabave građevinskih radova prema međunarodnim obrascima FIDIC Uvjeta Ugovora, predstavlja vrlo složen i kompliciran proces za sve sudionike takvog postupka. Praksa je pokazala da se radi o zahtjevnoj proceduri i zaista opsežnoj dokumentaciji, pa se postavlja opravdano pitanje je li proces provođenja javne nabave i sklapanja ugovora, zahtjevniji od same realizacije ugovora koja nerijetko donosi i nove troškove i iziskuje dodatne radove.⁹¹ U nastavku ovog poglavlja prikazat će se praksa upravnih sudova Republike Hrvatske i neke od najčešćih specifičnosti u primjeni i tumačenju spornih odredbi Zakona o javnoj nabavi.

U predmetu Upravnog suda u Osijeku, broj Us I-598/2021-29 od 13.4.2022., vijeće je donijelo presudu kojom je (kao neosnovana) odbijena tužba tužitelja, kojom je tražio poništavanje Rješenja Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije od 28.11.2019. U obrazloženju presude vijeće je navelo da je prema čl. 69. st. 3. Zakona o

⁹¹ Javna nabava građevinskih radova i primjena FIDIC ugovora, Smartbiz seminari, <https://www.smartbiz.hr/proizvodi/seminari/javna-nabava/javna-nabava-gradevinskih-radova-i-primjena-fidic-ugovora/>, pristup stranici: 10.11.2024.

javnoj nabavi (2016.) bilo propisano da javni naručitelj može tražiti od ponuditelja, da zadovolji minimalne razine financijske, tehničke i stručne sposobnosti, zatim bilo je propisano čl. 71. i 72. istoga zakona, da se opseg informacija i minimalne razine sposobnosti moraju vezati uz predmet nabave i moraju biti razmjerni predmetu nabave. Također, vijeće utvrđuje da je čl. 134. Zakona o javnoj nabavi (2016.) bila propisana ovlast sektorskog naručitelja da određuje uvjete sposobnosti natjecatelja (ponuditelja) u skladu s odredbama Zakona o javnoj nabavi i oni moraju biti objektivni i nediskriminirajući te dostupni svim zainteresiranim gospodarskim subjektima.

U spomenutom predmetu proveden je postupak javne nabave za Usluge nadzora nad provedbom projekta poboljšanja vodno-komunalne infrastrukture. Ovlašteno tijelo je pregledom postupka javne nabave „*ex post*“ uočilo i utvrdilo određene nepravilnosti te je odredilo financijsku korekciju u iznosu od 5 posto prihvatljive vrijednosti ugovorenog iznosa. Tužitelj u postupku tvrdi da se u konkretnom slučaju radi o ugovorenim uvjetima FIDIC-a („FIDIC projektu“) te da je bilo dopušteno tražiti iskustvo stručnjaka koje korespondira s predmetom nabave, tada zahtjev za jednim iskustvom na jednom FIDIC projektu, ne može biti nesrazmjernan. Drugim riječima, tužitelj smatra da propisivanje uvjeta specifičnog stručnog iskustva za poziciju Stručnjaka 1.: Voditelja tima, Glavnog nadzornog inženjera prema FIDIC Uvjetima – nije restriktivan uvjet, već je to uvjet utemeljen na međunarodnom standardu ugovaranja za građevinske i inženjerske radove širom svijeta.

Iz spomenute presude Upravnog suda proizlazi da je provedenim postupkom pravilno utvrđena nepravilnost i osnovano je utvrđena povreda i izrečena financijska korekcija. Sud je zaključio da je tužitelj prilikom propisivanja uvjeta u dokumentaciji za nadmetanje (DON) odnosno zahtjeva za imenovanje Stručnjaka 1: Voditelja tima, (Glavni nadzorni inženjer mora imati specifično iskustvo, nadzor nad minimalno jednim projektom izgradnje ili rekonstrukcije uređaja za pročišćavanje otpadnih voda koji je ugovoren prema FIDIC modelu ugovora (Žuta ili Crvena knjiga), zapravo isključio potencijalne ponuditelje koji su pružali usluge nadzora u projektima provedenim prema ugovorenim uvjetima ekvivalentnim zahtjevima FIDIC-a i time je zahtijevao veću razinu sposobnosti od minimalne, koja bi osiguravala da će ponuditelj biti sposoban izvršiti ugovor, čime je

tužitelj prekršio načelo jednakog tretmana (načelo razmjernosti), a što nikako nije u skladu s odredbama Zakona o javnoj nabavi.

U predmetu Upravnog suda u Splitu, broj Us I-3488/21 od 8.2.2023., sud je utvrdio da je tužitelj propisao restriktivan uvjet i time postupio protivno odredbi čl. 256. Zakona o javnoj nabavi, te je istodobno postupio protivno načelu razmjernosti i zaštite tržišnog natjecanja. Tužbeni zahtjev je odbijen. U ovoj pravnoj stvari, ovlašteno tijelo donijelo je odluku o utvrđenoj nepravilnosti u postupku javne nabave. Naime, javni naručitelj (prema tumačenju suda) smije zahtijevati samo minimalne razine sposobnosti koje osiguravaju da će gospodarski subjekt biti sposoban izvršiti ugovor o javnoj nabavi. Nepravilnost se odnosila na propisivanje uvjeta za točku 1. kvalifikacije za stručnjaka 5 – voditelja građenja, 2.1. Specifično iskustvo za stručnjaka 1. – voditelja tima. Glede nepravilnosti utvrđene prilikom propisivanja stručnog iskustva za Stručnjaka 1, voditelja tima, tužitelj je naveo uvjet prethodnog iskustva na najmanje tri projekta ili industrijska postrojenja ugovorena po modelu FIDIC-a. Tužitelj u svojim podnescima navodi da tim uvjetom nije postavio prekomjeren zahtjev jer specifičnost projekta zahtijeva takvu razinu iskustva.

Kao što je uvodno navedeno, sud je odbio tužbeni zahtjev uz obrazloženje da je tužitelj postupio protivno odredbi čl. 69. i čl. 256. Zakona o javnoj nabavi (2016). Sud i u ovoj presudi smatra da je postavljanje takvih restriktivnih uvjeta, odnosno postavljanje prekomjernih zahtjeva protivno odredbama Zakona o javnoj nabavi, te se kao i u prethodno analiziranoj presudi poziva na kršenje načela razmjernosti i zaštiti tržišnog natjecanja.

Važno je naglasiti da su prethodne dvije presude donijete sukladno ranijem Zakonu o javnoj nabavi iz 2016. godine, a da je od 1.1.2023. na snazi novi Zakon o javnoj nabavi („Narodne novine“ broj 114/2022).

Ne ulazeći u detaljniju analizu i problematiku odredaba starog i novog Zakona o javnoj nabavi, vrijedi spomenuti da su novim zakonskim rješenjem iz 2022. najviše promjene ostvarene u sustavu pravne zaštite s ciljem osiguranja efikasnosti i ekonomičnosti provedbe postupaka javne nabave u vidu skraćivanja prosječnih rokova za rješavanje

žalbenih predmeta i sprečavanje procesnih zlouporaba.⁹² Prilikom izrade nacrtu prijedloga te novele Zakona o javnoj nabavi, uzete su bile u obzir preporuke Državne komisije za kontrolu postupaka javne nabave, te mišljenja, primjedbe i prijedlozi zainteresirane javnosti tijekom provedenog e-savjetovanja.⁹³ Najvažnija promjena jest uvođenje obvezne e-žalbe, omogućavanje naručiteljima neodgađanja javnog otvaranja ponuda, onda kada izjavljena žalba nije dopuštena ili je očito nepravodobna, pa naručitelj može nastaviti postupak, ali ne smije donijeti odluku prije dostave odluke Državne komisije, te je propisano odbacivanje žalbe kao neuredne ako ne sadrži žalbene navode, bez pozivanja žalitelja na uređenje.⁹⁴

Ostaje nam otvoreno pitanje za buduću upravnu praksu i promišljanje, je li novim Zakonom o javnoj nabavi (2022.) dozvoljeno propisivanje restriktivnih uvjeta u pogledu kriterija za imenovanje voditelja tima, glavnih nadzornih inženjera prema FIDIC uvjetima ugovora.

Presude koje bi odgovorile na ovo pitanje za sada nema.

4.13. Odluke Vijeća za rješavanje sporova

Vijeće za rješavanje sporova (engl. *Dispute Adjudication Board*) kao nadležno tijelo za rješavanje sporova između ugovornih stranaka, primarni je dio višeslojne klauzule i (u pravilu) prethodi arbitražnom odnosno sudskom postupku. Vijeće se sastoji od jednog ili trojice članova koje imenuju same stranke ili ukoliko ne uspiju, to će umjesto njih učiniti ovlaštenik za imenovanje. Zadatak VRS-a jest rješavanje tekućih pitanja i nesuglasica koje se mogu pojaviti prilikom izvođenja radova (ispunjavanja ugovora).

VRS se može osnovati kao stalno tijelo (nakon potpisa ugovora, a prije početka radova) i njegov mandat traje tokom cjelokupnog trajanja ugovora. Moguće je osnovati VRS i kao *ad*

⁹² Jačanje sustava pravne zaštite u javnoj nabavi, 17.10.2023., <https://informator.hr/strucni-clanci/jacanje-sustava-pravne-zastite-u-javnoj-nabavi>, pristup stranici: 10.11.2024.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Ibid.*

hoc tijelo, koje se imenuje svaki puta kada iskrasne spor između stranaka i tada to tijelo odlučuje samo o problemu i sporu za koji je imenovano.⁹⁵

Vijeće za rješavanje sporova mora donijeti odluku o sporu koji mu je povjeren, u roku od 84 dana od dana kada mu je spor upućen. Nezadovoljna strana, nakon što primi odluku, može u daljnjem roku od 28 dana, podnijeti svoju Obavijest o nezadovoljstvu. U praksi, takva Obavijest o nezadovoljstvu pretpostavka je pokretanja arbitraže ili sudskog postupka. Važno je naglasiti da ukoliko Obavijest o nezadovoljstvu bude podnesena u navedenom roku, Ugovor predviđa daljnji rok od 56 dana za pokušaj nagodbe (čl. 20.5.) te nakon proteka i tog roka, svaka strana može pokrenuti arbitražu (čl. 20.6.).⁹⁶

U predmetu Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori broj xx/2012, tužba je bila odbačena kao preuranjena, budući da se višeslojna klauzula nije poštivana.

Iz sadržaja ugovorne klauzule propisane u čl. 67. Ugovora, jasno piše da se klauzula o mirenju i klauzula o arbitraži odnose na sve sporove između naručitelja i izvođača (stranaka) u vezi s ili koji proizlaze iz ugovora ili izvršenja radova, bilo tokom izvođenja radova ili po njihovom završetku ili bilo prije ili poslije napuštanja ili drugih raskida ugovora, uključivši bilo kakav spor na mišljenje, uputu, odluku, potvrdu ili procjenu Inženjera.

Arbitar pojedinac zaključuje da je temeljem čl. 67.1. i 67.2. Općih ugovorenih Uvjeta FIDIC-a jasno propisana obveza stranaka da spor pokušaju riješiti mirnim putem. Prvenstveno, putem Inženjera, koji će najkasnije protekom roka od 84 dana donijeti odluku, a arbitraža ne smije započeti prije isteka 56 dana nakon kada je dana Obavijest o namjeri da se započne s arbitražom, bez obzira na to je li učinjen pokušaj da se spor riješi sporazumno.

U predmetu Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, broj xx/2013, arbitražno vijeće također je odbacilo tužbu kao preuranjenu budući da prethodno nije proveden postupak pred Vijećem za rješavanje sporova, a koji je bio pretpostavka za pokretanje arbitraže. Arbitražno vijeće u svom zaključku tumači, da je člankom 20.6.

⁹⁵ Kregar, V., FIDIC ugovori – Općeniti pregled i iskustva iz prakse, 2.12.2020., prezentacija

⁹⁶ Zbornik 62. Susreta pravnika, Opatija, 23.-25.5.2024., Babić, D. , Rješavanje sporova prema Općim uvjetima FIDIC-a, str. 115.

propisano: „...sporove **će** rješavati Vijeće za rješavanje sporova...“, te je izraz „**će**“ zapravo obveza stranaka. Nadalje, arbitražni sud ukazuje na odredbe Općih Uvjeta iz Dodatka Ponudi, po kojem je odluka VRS-a pretpostavka *sine qua non* za pokretanje arbitražnog postupka.

Možemo zaključiti da je u većini postupaka praksa uvažila ugovorene odredbe o višeslojnim klauzulama, te se time potvrdila važnost i neophodnost rješavanja sporova pred Vijećem za rješavanje sporova. U praksi postoje i oprečne odluke arbitražnih sudova koji su rješavali spor bez prethodno provedenog postupka pred VRS-om, ali u navedenim predmetima radilo se o naknadno suglasnosti stranaka da se spor riješi putem arbitraže. Time su strane derogirale odredbe Općih i Posebnih ugovorenih Uvjeta FIDIC-a.

4.14. Poslovna udruga na strani Izvođača

Prilikom provedbe postupka javne nabave, na natječaj se javljaju poslovne udruge (zajednice ponuditelja) svaka sa svojom „vrstom“ posla odnosno poslovanjem koje nudi, jer ne postoji trgovačko društvo koje može u potpunosti samostalno obaviti apsolutno sve poslove koji su propisani u natječaju. Primjerima iz prakse, utvrđeno je da se najviše nejasnoća i problema može pojaviti u onim slučajevima u kojima se na strani Izvođača pojavi više trgovačkih društava koji čine poslovnu udruhu.⁹⁷

Problemi se javljaju kada Izvođači unutar poslovne udruge međusobno ne definiraju svoja prava i obveze, pa pravni savjetnici često preporučuju svojim klijentima da svoju poslovnu udruhu institucionaliziraju, na način da svi Izvođači zajednički osnuju posebno trgovačko društvo osoba (ne kapitala) odnosno preporučju osnivanje Gospodarsko interesnog udruženja (GIU).⁹⁸

Gospodarsko interesno udruženje ne osniva se radi izvođenja radova i nije ugovorna strana u FIDIC ugovoru, već se osniva kako bi članovi tog GIU-a bili bolje organizirani na

⁹⁷ Kregar, V., FIDIC ugovori – općeniti prikaz i iskustva iz prakse, 2.12.2020., prezentacija

⁹⁸ Kregar, V., Primjena i razvoja FIDIC Ugovora u Republici Hrvatskoj – iskustva iz perspektive pravnih savjetnika, članak, 17.3.2015.

gradilištu i kako bi svi Izvođači imali nesmetani uvid u komunikaciju s Nadzornim inženjerom, FIDIC Inženjerom i Naručiteljem.⁹⁹

U praksi se kao prvi problem javlja komunikacija Vodećeg partnera sa ostalim partnerima u donosu na komunikaciju s Naručiteljem i Inženjerom, a kao drugi važan problem javlja se pitanje izdavanja bankarskih garancija od strane članova poslovne udruge, te je preporuka pravnih savjetnika da se izbjegava izdavanje parcijalnih garancija od svakog pojedinog člana udruge, već je poželjno rješenje izdati samo jednu garanciju za cijeli projekt i to od strane Vodećeg partnera, s time da ostali članovi Vodećem partneru izdaju kontragarancije, i to svaki član za svoj dio posla, što daje dodatnu sigurnost i Naručitelju i ostalim partnerima u poslovnoj udruzi.¹⁰⁰

U predmetu arbitražnog sudišta broj xx/2022, tuženik je istaknuo prigovor nedostatka procesne legitimacija tužitelja kao samo jednog od tri člana Zajednice ponuditelja. Tuženik je osporavao dopuštenost predmetne tužbe jer smatra da procesnu legitimaciju imaju isključivo svi članovi zajednice ponuditelja. Ujedno postavlja i prigovor nedostatka materijalne legitimacija tužitelja, drugim riječima tuženik osporava činjenicu da je tužitelj ovlaštenik tražbine koja je predmet spora.

Arbitražno je vijeće u svom obrazloženju pravorijeka, između ostalog donijelo i odluku o tim prigovorima. Arbitražno vijeće je zaključilo da je zajednica ponuditelja poseban subjekt prepoznat u odredbama Zakona o javnoj nabavi, i da nedvojbeno, sukladno tim zakonskim odredbama, nema pravnu osobnost, slijedom čega su nositelji prava i obveza iz pravnog odnosa ugovora o javnoj nabavi članovi zajednice ponuditelja kao zasebne pravne osobe. Nadalje, vijeće zaključuje i da u konkretnom arbitražnom postupku, predmet spora nije u vezi s postupkom sklapanja ugovora o javnoj nabavi, niti njenom pravnom zaštitom, već je predmet spora ostvarivanje prava na plaćanje radova izvedenih na temelju ugovora zaključenog u postupku javne nabave. Stoga, uz odgovarajuću primjenu odredaba ZOO-a (čl. 637.-660) vijeće zaključuje da ne proizlazi da bi u ovom

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Ibid.*

arbitražnom postupku aktivnu procesnu legitimaciju imali isključivo svi članovi zajednica ponuditelja kao tužitelji.¹⁰¹

Što se prigovora nedostatka materijalne legitimacije tiče, tužitelj u konkretnom predmetu navodi da je jedini vjerovnik tražbine koja je predmet spora i to temeljem odredaba Sporazuma o poslovnoj suradnji i zajedničkom nastupu. Tužitelj tvrdi da je jedino on, kao vodeći član zajednice ponuditelja, bio ovlašten od tuženika, izdavanjem privremenih situacija na temelju odredbe čl. 14. Općih i Posebnih Uvjeta Ugovora, potraživati plaćanja za izvedene radove, dakle dogovorom svih članova zajednice ponuditelja bio je ovlašten potraživati u svoje ime, ali za sve članove zajednice ponuditelja (bez obzira da li je radove izvodio on ili neki drugi član).

Prema ocjeni arbitražnog suda, tužitelj je bio ovlašten potraživati iznose za radove koje je on sam izveo, a i radove koji su izvodili drugi članovi. Vijeće zaključuje da to proizlazi iz čl. 3. Sporazuma i čl. 763. st. 1. ZOO-a. Posebno, vijeće navodi sadržaj Ponudbenog lista (Dodatka 1) iz kojeg proizlazi da su članovi zajednice ponuditelja odredili da naručitelj neposredno plaća svakom članu zajednice ponuditelja onaj dio ugovora o javnoj nabavi koji će pojedini član zajednice izvršavati. Vijeće ukazuje i na odredbu čl. 14. st. 2. Zakona o javnoj nabavi, gdje je propisano da naručitelj neposredno plaća svakom članu zajednice za onaj dio ugovora o javnoj nabavi koji je on izvršio, ako zajednice ne odredi drugačije. Što je i Sporazumom o poslovnoj suradnji i zajedničkom nastupu i određeno.

Prema odluci arbitražnog vijeća, tužitelj je vjerovnik utužene tražbine koja je predmet spora, jer prema sadržaju Sporazuma o poslovnoj suradnji i zajedničkom nastupu upravo je on bio ovlašten tijekom izvođenja radova prema tuženiku isticati zahtjeve za plaćanjem, i to u svoje ime, a za račun svih članova zajednice ponuditelja. Suprotno shvaćanju tuženika, vijeće je zaključilo da ovdje nema mjesta primjeni odredaba o ortaštvu¹⁰² za zajednicu ponuditelja.

¹⁰¹ Članak 648. st. 1. ZOO-a (...ako ugovorom o ortaštvu nije drugačije određeno, tražbine ortaštva pripadaju svim ortacima zajedno, na ostvarivati ih može i svaki ortak zasebno i to na način da od dužnika zahtijeva da obvezu ispuni svim ortacima zajedno, a samo njemu ako je od svih ostalih ortaka ovlašten primiti ispunjenje.)

¹⁰² Iz obrazloženja presude proizlazi da su čl. 3. Sporazuma, članovi zajednice ponuditelja dogovorili svoja prava i obveze kao zajednički nastup pri izradi pri izradi ponude i izvođenju radova budu li izabrani...a nisu predvidjeli unošenje uloga radi postizanja zajedničkog cilja...)

4.15. Raskid ugovora i privremena obustava radova

Mogućnosti raskida ugovora propisane su u člancima 15. i 16. (Crvene knjige, izdanje 1999.) i one odvojeno reguliraju prava ugovornih strana i to prema shvaćanju većine praktičara na vrlo neravnomjeren način.

Prema odredbama navedenog izdanja uvjeta ugovora, Izvođač ima pravo ne samo na raskid ugovora, nego i na usporavanje ili privremenu obustavu izvođenja Radova.¹⁰³ Najviše prigovora u praksi bilo je upućeno na odredbe članka 15. Općih Uvjeta budući da taj članak favorizira položaj i prava Naručitelja, na način da mu omogućava upućivanje poziva Izvođaču na izvršenje „...bilo koje obveze...” i na ispravak „...bilo kojeg propusta...” jer u suprotnome, Naručitelj ima pravo raskinuti ugovor.

Izvođačeva prava propisana člankom 16. nisu tako široko postavljena, te predstavljaju prema mišljenju mnogih pravnih savjetnika, očitu neravnotežu u pravima ugovornih stranaka. Člankom 16. propisano je da Izvođač ima pravo raskinuti ugovor jedino u slučaju da Naručitelj „...u bitnome ne ispunjava svoje obveze iz ugovora...”.¹⁰⁴ Raskidu ugovora mora prethoditi Obavijest u roku od 14 dana, osim u slučaju stečaja Izvođača, kada se raskid može izvršiti odmah.¹⁰⁵

Ističe se kao sporna odredba 15.5. Uvjeta Ugovora, koja ovlašćuje Naručitelja da svojevoljno raskine ugovor uz prethodnu obavijest od 28 dana prije stupanja raskida na snagu. Naravno, istim je člankom propisano da ovakav raskid ugovora Naručitelj ne može učiniti samo iz razloga da radove povjeri nekome drugome ili da ih izvrši sam.¹⁰⁶

Usporedbe radi, prema našem ZOO-u, točnije odredbi članka 619. kojima se uređuje raskid ugovora prema volji Naručitelja, Naručitelj je ovlašten sve dok djelo nije dovršeno raskinuti ugovor *kad god hoće*, ali je u tom slučaju dužan Izvođaču isplatiti naknadu, umanjenu za iznos troškova koje ovaj nije imao, a koje bi imao da ugovor nije raskinut, te

¹⁰³ Vukmir, B. Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013. godine, str. 96.

¹⁰⁴ *Ibid.*, str. 96.

¹⁰⁵ *Ibid.*, str. 97.

¹⁰⁶ *Ibid.*, str. 97.

umanjenu i za iznos zarade što ju je izvođač ostvario na drugoj strani ili što je namjerno propustio ostvariti.¹⁰⁷

Člankom 15.2. Općih uvjeta FIDIC-a (Crvena knjiga, izdanje 1999.) propisani su i ostali razlozi temeljem kojih Naručitelj ima pravo raskinuti ugovor. Propisano je da u tim slučajevima raskida ugovora (napuštanje Gradilišta, podugovaranje bez suglasnosti, kašnjenje bez obrazloženja, stečaj, likvidacija i sl.) Naručitelj mora dati pisanu obavijest Izvođaču uz rok od 14 dana (ukoliko raskida ugovor prema članku 15.2.).

Možemo primijetiti da naš ZOO-a, u slučajevima kad dolazi do raskida ugovora, razlikuje vrste nedostataka koje su se pojavile, pa tako imamo razliku ako se radi o manjim nedostacima, većim ili neznatnim nedostacima. Naš ZOO ipak nastoji „održati“ ugovor na snazi ukoliko se radi o manjim ili neznatnim nedostacima i uvijek prvo nudi strankama da se ostvari mogućnost otklanjanja takvih nedostataka, a podredno nudi se izbor Naručitelju da sam otkloni taj nedostatak u trošku Izvođača, ili mogućnost sniženja naknade, te kao finalna mogućnost nudi se raskid ugovora. Jedino u slučaju da je djelo neupotrebljivo, Naručitelj može odmah raskinuti ugovor bez traženja otklanjanja nedostatka.¹⁰⁸

Što se tiče prava i obveze Izvođača kad je riječ o raskidu ugovora, člankom 16. propisana je očita neravnoteža u odnosu na prava Naručitelja. Člankom 16.1. Općih Uvjeta, propisano je pravo Izvođača na privremeni prekid radova u slučaju da on sam procjeni da je to potrebno, zbog radnje koju je prouzročio Naručitelj ili Inženjer. Drugim riječima, „Izvođač može prekinuti radove u slučajevima da:

(a) Ako Inženjer ne potvrdi privremenu situaciju iz članka 14.6.

(b) Ako Naručitelj ne da na uvid dokaze o svojim financijskim aranžmanima u skladu s člankom 2.4.

(c) Ako Naručitelj ne izvrši plaćanja u skladu s člankom 14.7.“

U svakom od navedenih slučajeva Izvođač mora dati obavijest najmanje 21 dan unaprijed, a obustava traje sve dok Izvođač ne dobije Ovjerenu situaciju, prihvatljiv dokaz ili plaćanje

¹⁰⁷ Vukmir, B., Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013. godine, str. 97.

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 98.

i to onako kako je to opisano u obavijesti. Iz svega izloženog, najčešća je situacija prilikom raskida ugovora upravo članak 14.7. (neplaćanja Naručitelja na vrijeme).

Važno je naglasiti da u ovome slučaju, kada Izvođaču nastaju troškovi (trpi štetu) radi suspenzije radova i smatra da ima pravo na produljenje rokova, dužan je o tome dati obavijest u roku od 28 dana (kao i za svako drugo dodatno potraživanje) od dana kad je spoznao ili trebao spoznati da ima potraživanje zbog nastalog događaja, a sve sukladno članku 20.1. Općih Uvjeta.¹⁰⁹ Pravni savjetnici koji se bave primjenom FIDIC-ovih Općih Uvjeta, jednoglasno se zalažu za izmjenu takvih neravnopravnih uvjeta u pogledu prava na raskid ugovora između Naručitelja i Izvođača.

4.16. Posebne uzance o građenju i Opći Uvjeti Ugovora FIDIC-a

Osim Općih Uvjeta Ugovora i mjerodavnih pravila sadržana u ZOO-u, na ugovore o građenju u Hrvatskoj se primjenjuju i Posebne uzance o građenju. Primjena tih uzanci je dobila faktičnu reafirmaciju ZOO-a 2006. godine kada je ponovno određeno da se isti primjenjuju među trgovcima, ako se izrijekom ili prešutno ne isključuju.¹¹⁰ Drugim riječima ZOO-a pretpostavlja primjenu običaja i uzanci neovisno jesu li one posebno ugovorene.

Do dvojbenih situacija može doći ukoliko Uvjeti FIDIC-a nisu u cijelosti sukladni uvjetima Posebnih uzanci o građenju. Tako se primjerice može postaviti pitanje „konačnog obračuna“ na način kako ga predviđaju Posebne uzance (čl. 110. i 111.) u odnosu na Izvještaj o završetku i Završni izvještaj.¹¹¹

Može se zaključiti da uređenje „konačnog obračuna“ nije istovjetno niti jednom od gore navedena dva izvještaja sukladno odredbama Uvjeta Ugovora prema modelu FIDIC-a.

¹⁰⁹ Vukmir, B., *Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja*, Zagreb, 2013. godine, str. 101.

¹¹⁰ Ljubenko, M., *Opći uvjeti FIDIC-a i Zakonski propisi RH*, veljača 2014. <https://www.ljubenko-i-partneri.hr/site/assets/files/1010/rad-fidic-savjetovanje.pdf>, pristup stranici: 18.11.2024.

¹¹¹ *Ibid.*

5. Crvena i Žuta knjiga, Drugo izdanje 2017. – pregled izmjena

Međunarodna federacija inženjera konzultanata (FIDIC), objavila je 2017. godine nove obrasce uvjeta ugovaranja, uključujući i Crvenu i Žutu knjigu, no u Republici Hrvatskoj još uvijek nema ovlaštenog prijevoda na hrvatski jezik i zasad nova izdanja FIDIC Uvjeta Ugovora nisu zaživjela u praksi.¹¹² U izradi novih uvjeta, ključni ciljevi bili su smanjiti rizik nejasnoća prilikom tumačenja ugovora, uvođenje mehanizama za izbjegavanje sporova, te detaljnijeg propisivanja procedure postupanja i vremenskih ograničenja za stranke.¹¹³

Novim uvjetima dodano je više definicija, a neke od postojećih su promijenjene. Pritom možemo uočiti da se preciznije definira pojam zahtjeva (engl. *Claim*), spora (engl. *Dispute*), obavijesti (engl. *Notices*) te je po prvi puta uveden pojam Predstavnik inženjera (engl. *Engineer's Representative*), a umjesto pojma Više sile (engl. *Force Majeure*) uvodi se pojam (engl. *Exceptional Events*) te je uveden novi pojam „Nema prigovora“ (engl. *Non-objection*) koje daje Inženjer. Izmjene donose i novi naziv Vijeća za rješavanje sporova, pa se ono naziva Vijećem za izbjegavanje i rješavanje sporova (engl. *Dispute Avoidance and Adjudication Board*). Dodatna uloga koju je to Vijeće dobilo jest i uloga pomoći ugovornim stranama da do spora uopće ne dođe, odnosno da se spor „izbjegne“ u koju svrhu su uvedeni mehanizmi ranog uočavanja nastanka spora. Primjerice, ako DAAB postane svjestan da postoji spor, može pozvati stranke da mu se zajednički obrate osim u vrijeme kada Inženjer donosi Odluku (čl. 21.3.). Ostale ovlasti pripadaju im kao i ranijem Vijeću za rješavanje sporova iz 1999., s time da se u novim izdanjima napušta koncept ad hoc Vijeća, odnosno ista su zamišljena kao Vijeća za izbjegavanje i rješavanje sporova koja se osnivaju početku provedbe projekta (28 dana od Pisma o prihvaćanju) te prate provedbu istog. Dakle, ono što je u Prvom izdanju FIDIC Crvene knjige, 1999. godina bilo predviđeno za Vijeće za rješavanje sporova (engl. *standing DAB*) u novim izdanjima prihvaćeno je kao pravilo.

¹¹² Babić, D., Rješavanje sporova prema općim uvjetima FIDIC-a, Zbornik Susreta pravnika u Opatiji, 23. – 25.5.2024., str. 114.

¹¹³ Skendrović, V., Novi (2017) FIDIC-ovi modeli općih uvjeta ugovora, predavanje u Opatiji, Dani ovlaštenih inženjera građevinarstva, 2018. (prezentacija) str. 7.

Druga važna izmjena, propisana je u čl. 21.6. st. 2. Crvene knjige, Drugo izdanje 2017., koja izrijekom propisuje da arbitri ne mogu „otvoriti, pregledati i preinačiti“ odluku VRS-a koja je konačna i obvezujuća.¹¹⁴

Važno je naglasiti da je člankom 21.7. Crvene i Žute knjige, izrijekom predviđeno da svaka ugovorna strana može u arbitražnom postupku zahtijevati ispunjenje svake odluke Vijeća za izbjegavanje i rješavanje sporova, bez obzira na to je li odluka postala konačna.¹¹⁵

Kao što nam je poznato, preduvjet za razmjenu informaciju u građevinskim sporovima su obavijesti (engl. *Notices*) koji su novim uvjetima preciznije propisane. Ukoliko strana dostavlja obavijest, mora na dokumentu izrijekom napisati da se radi o Obavijesti i mora biti u pisanom obliku, no način dostave može biti i u elektronskom obliku na email adrese ugovornih strana. Smatrat će se da je važeća na dan primitka, osim kad je dostavljena elektroničkim putem, kada je važeća idući dan.¹¹⁶

Što se tiče odredbi o Vremenskim zahtjevima (engl. *Time Limit*) važna je novost uvođenja dvije nove prekluzivne odredbe (engl. *Time Bar*). Ugovorna strana koja podnosi puni zahtjev (engl. *Claim*) mora to učiniti u roku od 84 dana od dana kada je postala svjesna okolnosti koje joj daju pravo na zahtjev, i druga odredba koja glasi jest da ugovorne strane moraju Inženjeru dati Obavijest o nezadovoljstvu (engl. *Notice of Dissatisfaction*) u roku od 28 dana, inače odluka Inženjera postaje konačna i obvezujuća.¹¹⁷

Prema novoj verziji Uvjeta iz 2017., Naručitelj više nije obvezan na zahtjev Izvođača dostaviti dokaze o svojim financijskim aranžmanima, već se ti dokazi od sada navode u ugovornim podacima.

Inženjer djeluje neutralno i ne smatra se da djeluje za Naručitelja, a može biti i fizička ili pravna osoba, pa je novost u tome da ukoliko Inženjer djeluje kao pravna osoba, on tada mora imenovati fizičku osobu da djeluje u njegovo ime na gradilištu, a ta se osoba naziva Predstavnik Inženjera (eng. *Engineer's Representative*) te o tome mora obavijestiti

¹¹⁴ Babić, D., Rješavanje sporova prema Općim uvjetima FIDIC-a., Zbornik 62. Susret pravnika, Opatija 23.-25.5.2024., str. 128.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 129.

¹¹⁶ FIDIC Red Book, Conditions of Contract for Construction, 2017., čl. 1.3. (Notices and Other Communications)

¹¹⁷ Skendrović, V., Novi (2017) FIDIC-ovi modeli općih uvjeta ugovora, predavanje u Opatiji, Dani ovlaštenih inženjera građevinarstva, 2018. (prezentacija) str. 7.

Izvođača. Dodatno je propisano postupanje Inženjera i to u vidu razdvojenih konzultacija za postizanje dogovora oko donošenja odluka. Sporazum mora biti postignut u roku od 42 dana i o tome će Inženjer izdati Obavijest. Ukoliko strane ne postignu sporazum, Inženjer će donijeti „pravičnu“ odluku u roku od 42 dana nakon isteka roka za sporazum i o toj odluci će izdati „Obavijest o odluci Inženjera“ uz obvezno obrazloženje. Naravno, svaka strana može drugoj strani podnijeti Obavijest o nezadovoljstvu odlukom (ili njenim dijelom) Inženjera u roku od 28 dana. Ako ugovorna strana ne postupi prema sporazumu ili odluci inženjera, druga se strana **može odmah obratiti arbitraži** (ne Vijeću za izbjegavanje i rješavanje sporova).¹¹⁸

Novi pojam „Rano upozorenje“, čl. 8. 4. Općih Uvjeta, 2017. nalaže svakoj stranci obvezu obavještavanja druge strana i Inženjera, a Inženjera obvezuje da mora obavijestiti obje strane, o budućim događanjima ili okolnostima koje mogu negativno utjecati na rad izvođačeva osoblja, funkciju radova nakon dovršetka, povećanje ugovorene cijene ili produljenje roka dovršetka radova.

Važna je novost propisana u čl. 10. Općih Uvjeta, koja ovlašćuje Inženjera da prema diskrecijskoj odluci Naručitelja, preuzme bilo koji dio radova, i za taj dio izda Potvrdu o preuzimanju, pa se time zapravo i smanjuju kazne za zakašnjenje u izvođenju radova.

Člankom 15., 15.1. i 15.2. (novih Općih Uvjeta 2017.), dopunjene su i odredbe za raskid ugovora od strane Naručitelja. Detaljno je dopunjeno i propisano sve što Obavijest za otklanjanje nedostataka mora sadržavati, uz novo propisanu obvezu Izvođača da povratno javi (također putem Obavijesti) što sve namjerava poduzeti. Navedenim člankom, uvedeni su i dodatni razlozi za raskid. **Raskid može nastati** uslijed nepoštivanja Sporazuma ili Odluke inženjera, uslijed nepoštivanja Odluke Vijeća za izbjegavanje i rješavanje sporova i u slučaju da penali zbog zakašnjenja prelaze maksimalni iznos. Čak i u tim slučajevima, Izvođač ima pravo otkloniti razloge za raskid u roku od 14 dana, pa ako to propusti, slijedit će Obavijest o raskidu ugovora, te je primitak te Obavijesti datum raskida ugovora.

Člankom 16. dodani su novi razlozi prema kojima Izvođač može obustaviti radove i to ako Naručitelj ne postupi po obvezujućem sporazumu ili odluci Inženjera, ili ako ne postupi

¹¹⁸ *Ibid.*, str. 18.

prema Odluci Vijeća za izbjegavanje i rješavanje sporova. Izvođač se na iste razloge može pozvati čak i kada je riječ o Raskidu ugovora. Novi razlog za raskid bit će i okolnost da Izvođač nije primio Obavijest o Datumu početka u zadanom roku.¹¹⁹

Članak 18. je izmijenjen i nosi novi naziv: „Izvanredni događaji“, a članak 19. više ne uređuje Višu silu već Osiguranje, koje predstavlja obvezu Izvođača, uz vrlo detaljan opis svih potrebnih osiguranja. Dodano je i Osiguranje od profesionalne odgovornosti za projektiranje.¹²⁰

Možda je **najvažnija izmjena** ovih novih Općih Uvjeta u članku 20.2.1. (engl. *Notice of Claim*) koja propisuje, da u slučaju strane koja potražuje, a propusti dati Obavijest o Potraživanju unutar toga razdoblja..., druga strana će biti oslobođena bilo kakve odgovornosti.¹²¹

Najviše prigovora bilo je upravo na čl. 20.1. o potraživanju Izvođača, koji je propustom roka od 28 dana, bio prekludiran na dodatno potraživanje i produljenje roka. Ovim izmjenama, taj je prigovor uvažen i bit će primjenjiv i na Naručitelja.

6. Amandmani 2022. godine – što donose izmjene?

FIDIC je krajem 2022. godine objavio izmjene i dopune svojih standardnih obrazaca Uvjeta Ugovora o gradnji iz 2017. godine (Crvena knjiga), Ugovora o gradnji i projektiranju postrojenja (Žuta knjiga) i Ugovora po principu „ključ u ruke“ (Srebrna knjiga) te ih je uključio u tiskane inačice uvjeta ugovora.¹²²

Neke od ključnih promjena odnose se na:

- (a) Tužbu
- (b) Definiciju spora

¹¹⁹ *Ibid.*, str. 24.

¹²⁰ *Ibid.*, str. 25.

¹²¹ *Ibid.*, str. 28.

¹²² FIDIC 2022 amendments and reprints: What you need to know, <https://riskandcompliance.freshfields.com/post/102ichq/fidic-2022-amendments-and-reprints-what-you-need-to-know>, pristup stranici: 10.11.2024.

(c) Uvođenja pojma „izvanredan“

(d) Proturječnost dokumenata

Kao što je u prethodnom poglavlju i navedeno, u obrascima objavljenim 2017. godine, uveden je pojam „Predmet spora“ oko kojeg se stranke trebaju dogovoriti ili o njemu odlučiti (pod članak 3.7. Crvene knjige i Žute knjige, te pod članak 3.5. Srebrne knjige).

Predmet spora razlikovao se od pojma Tužbe odnosno potraživanja (engl. *Claim*), a namjera je bila osigurati alternativni, manje zahtjevan postupak kojim se stranke ne bi nepotrebno opterećivale slijediti proceduru kao za Tužbu (Potraživanja) navedenu u članku 20. Općih uvjeta. Primjerice, predmet spora nije bio podložan obvezi da se Obavijest o potraživanju dostavi u roku od 28 dana (što bi ovisno o mjerodavnom pravu, moglo predstavljati zastaru. Međutim, u ugovorima se ne govori o tome što zapravo predstavlja predmet spora i nije se jasno ograničio od pojma Tužbe (potraživanja) koje je bilo široko definirano. Nedostatak jasne definicije doveo je do **rizika** da stranka pogrešno zaključi da nije dužna slijediti postupak (proceduru) potraživanja s učinkom da bi takva pogreška mogla dovesti do **zastare** njenog potraživanja.

Izmjene i dopune iz 2022. rješavaju ovu nedoumicu na način da je u čl. 3.7. Crvene i Žute knjige te u čl. 3.5. Srebrne knjige, izričito određeno na koje se članke odnosi izraz Predmet spora i ta se pitanja isključuju iz pitanja uređena člancima o Potraživanju / Tužbi (engl. *Claim*).

Druga važna izmjena odnosi se na definiciju spora. Definicija spora detaljno je opisana kako bi se stranci otežalo zaobilaženje početne faze upućivanja predmeta spora Inženjeru na odgovor, odnosno na odlučivanje i umjesto toga, spor se upućuje izravno na Vijeće za izbjegavanje i rješavanje sporova. Da bi zaista i došlo do pokretanja postupka pred navedenim Vijećem, Izjava o nezadovoljstvu odlukom Inženjera mora biti dostavljena, uz naravno prethodni zahtjev tužitelja upućen Inženjeru. U ranijim izdanjima, ako je druga strana odbila postupiti po zahtjevu tužitelja, jer je smatrao da nije u pravu primjerice Izvođač, ta činjenica je bila dovoljna za nastanak spora. Međutim, člankom 21.4. Općih Uvjeta navode se neke ograničene okolnosti u kojima stranka ipak može uputiti spor izravno na Vijeće za izbjegavanje i rješavanje sporova i to primjerice u slučajevima kada

Inženjer ne izda Potvrdu o plaćanju ili Naručitelj ne plati iznos koji duguje sukladno Potvrdi o plaćanju.

Treća važna izmjena odnosi se na definiciju pojma „Izvanredne okolnosti“. U izdanjima Općih Uvjeta iz 2017. i ranije, FIDIC koristi pojam „Viša sila“. Definicija „Više sile“ izričito je zahtijevala da događaj ili okolnost budu iznimni, a definicija „Izvanredne okolnosti“ iz 2022. to ne zahtijeva, jer se to smatra suvišnim. Dakle, uvođenjem te definicije i napuštanjem pojma Više sile, izbjegava se svaka neizvjesnost i potvrđuje se da događaj i okolnost moraju biti izvanredni.

Proturječni dokumenti predstavljaju četvrtu važnu izmjenju. Odredbom članka 1.5. Općih uvjeta izričito je propisano da se o svim proturječnostima u dokumentima obavijesti Inženjer radi dodatnih pojašnjenja i/ili uputa.

7. Vijeća za rješavanje sporova prema FIDIC pravilima – novine u Republici Hrvatskoj

Nastavno na prethodna izlaganja o Vijećima za rješavanje sporova, u ovome poglavlju prikazat će se neke specifičnosti koje su se tokom prakse pojavile u pojedinim postupcima i tumačenjima uloge VRS-a kao i novosti koje su odnedavno prisutne u Republici Hrvatskoj.

Kao što je uvodno i navedeno, FIDIC Opći Uvjeti ugovaranja pružaju strankama mogućnost ugovaranja stupnjevitih klauzula, odnosno ako bismo koristili terminologiju arbitražnog prava, takva vrsta klauzula naziva se eskalacijska klauzula.¹²³ To je klauzula prema kojoj se arbitraža može pokrenuti tek ako je prethodno proveden neki drugi postupak ili metoda rješavanja sporova.¹²⁴ Temeljem članka 20.2. do 20.8. Općih Uvjeta, ugovorne strane mogu odabranom klauzulom svoje sporove povjeriti na rješavanje Vijeću za rješavanje sporova (*engl. DAB, Dispute Adjudication Board*). Nezadovoljna strana ima rok od 28 dana (od dana primitka odluke) za dostavu svoje Obavijesti o nezadovoljstvu te

¹²³ Babić, D., Rješavanje sporova prema Općim uvjetima FIDIC-a, Zbornik 62. Susreta pravnika, Opatija, 23.-25.5.2024., str. 113.

¹²⁴ *Ibid.*, str. 113.

će i prije pokretanja arbitraže, stranke nastojati riješiti spor sporazumno. Pokretanje arbitraže, vezano je rokom od 56 dana (članak 20.5.) računajući od dana predaje Obavijesti o nezadovoljstvu. Istim člankom je propisano da arbitraža može početi čak i ako strane nisu pokušale svoj spor riješiti sporazumno.¹²⁵

Nerijetko se događa da stranke u sporu pogrešno tumače ulogu članova Vijeća za rješavanje sporova. Mnogi poistovjećuju ulogu VRS-a sa ulogom arbitra ili izmiritelja. Važno je naglasiti da je postupak pred VRS-om sličan arbitraži samo utoliko što je arbitražni sud, kao i VRS, privatno, nedržavno tijelo i što su odluke arbitražnog suda, kao i odluke VRS-a, obvezujuće za stranke.¹²⁶ Razlika koja se pojavljuje između ta dva tijela jest u pravomoćnosti odluka koje donose. Arbitražni pravorijek ima svojstvo pravomoćne sudske odluke te se temeljem njega po potrebi može odrediti ovrha.¹²⁷ Odluka VRS-a jest obvezujuća, ali može i ne mora postati konačna. Postupanje i ovlasti Vijeća za rješavanje sporova kao i učinci njegovih odluka uređeni su isključivo Ugovorom.¹²⁸

Također valja naglasiti da postupak pred VRS-om nije istovjetan postupku mirenja. U postupku koji se vodi pred VRS-om strankama je u interesu ishoda obvezujuće odluke VRS-a, a ne sklapanje nagodbe kao što je to u postupku mirenja.

Prema FIDIC-ovim obrascima, obveza pokušaja sporazumnog rješenja spora izrijekom je predviđena Ugovorom, ali tek nakon što odluka VRS-a bude donesena (čl. 20.5.), što dakako ne znači da stranke još i za vrijeme postupka pred VRS-om ne mogu nastojati sklopiti nagodbu.¹²⁹ Važno je naglasiti da izmiritelj ne može strankama nametnuti obvezujuću odluku, a usporedbe radi, članovi VRS-a donose obvezujuću odluku, ali ona ne mora biti i konačna. Dakako, odluka VRS-a nije ovršna isprava kao što je to arbitražni pravorijek.

¹²⁵ FIDIC Opći uvjeti, Crvena knjiga izdanje 1999., čl. 20.5., str. 61.

¹²⁶ Babić, D., Rješavanje sporova prema Općim uvjetima FIDIC-a, Zbornik 62. Susreta pravnika, Opatija, 23.-25.5.2024., str. 115.

¹²⁷ *Ibid.*, str. 115.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 115.

¹²⁹ *Ibid.*, str. 116.

7.1. Imenovanje članova VRS-a i obveza upućivanja spora VRS-u

Imenovanje članova VRS-a u potpunosti je prepušteno slobodnoj volji ugovornih strana, osim u slučaju kada taj izbor strane prepuste ovlaštenom tijelu za imenovanje. Vijeće za rješavanje sporova sastoji se od jedna ili tri osobe ovisno o tome kako su se strane ranije dogovorile i svoj odabir upisale u Pismo ponude. Rok za imenovanje članova VRS-a kao i ovlaštenika za imenovanje, stranke također upisuju u dokument Pisma ponude.

Ukoliko se VRS sastoji od tri osobe, svaka ugovorna strana imenovat će jednog člana kojeg treba odobriti druga strana, a nakon što ih odobri, ugovorne strane će konzultirati ta dva izabrana člana i dogovoriti se o trećem (predsjedavajućem) članu.¹³⁰ U slučaju da strane ne ugovore broj članova VRS-a, tada se VRS sastoji od tri osobe (v. čl. 20.2., st.2.) Općih Uvjeta (Crvena knjiga, izdanje 1999.). Nakon što strane imenuju članove VRS-a i suprotne strane potvrde njihov izbor, pristupa se sklapanju Sporazuma o rješavanju sporova. Važno je ponovno naglasiti da postoje dvije vrste Vijeća za rješavanje sporova i to stalno vijeće (engl. *standing board*) (koje se mora osnovati do određenog datuma navedenog u Pismu ponude) i *ad hoc* vijeća koja se osnivaju po potrebi (nakon što spor nastane).

Najnovijim izdanjima Općih Uvjeta Crvene, Žute i Srebrne knjige iz 2017. godine proširena je uloga Vijeća, pa se ono sad naziva Vijećem za izbjegavanje i rješavanje sporova (engl. *Dispute Avoidance and Adjudication Board*).

Stalna vijeća osnivaju se nakon sklapanja ugovora i njihov mandat traje sve dok se ugovor ispunjava, a za razliku od njih *ad hoc* vijeća se osnivaju tek kada do spora dođe.¹³¹

U našoj praksi, stranke su ugovarale *ad hoc* vijeća.

Valja istaknuti da se u arbitražnoj praksi koju sam navodila u ranijem poglavlju pod nazivom „Preuranjenost tužbe“ većina arbitražnih sudova odlučila za tumačenje odredbe čl. 20.4. (...svaka ugovorna strana **može** uputiti spor...) obvezujućom odredbom bez obzira radi li se o stalnom ili *ad hoc* vijeću. Jedino u slučajevima kada je bilo ugovoreno stalno vijeće, pa ono iz nekog razloga nije bilo imenovano do propisanog datuma i

¹³⁰ FIDIC Opći uvjeti, Crvena knjiga, izdanje 1999., str. 59.(članak 20.2.)

¹³¹ Babić, D., Rješavanje sporova prema Općim uvjetima FIDIC-a, Zbornik 62. Susreta pravnika, Opatija, 23.-25.5.2024., str. 117.

posljedično tome nije moglo niti donijeti svoju odluku, strane su pristupile rješavanje sporova arbitraži. Čak su i na prvom ročištu stranke suglasno izjavile da pristaju na rješavanje spora putem arbitraže i da nemaju primjedbe na sastav arbitražnog suda.

Člankom 20.8. Općih Uvjeta FIDIC-a, propisana je **iznimka** od primjene višeslojne klauzule, odnosno propisani su sljedeći uvjeti za slučaju prestanka imenovanja VRS-a.

„Ako između Ugovornih strana dođe do spora u vezi s ili koji proizlazi iz Ugovora ili izvođenjem Radova, a nije imenovano VRS-a bilo zbog toga što je prestalo imenovanje VRS-a ili zbog drugog razloga:

(a) neće se primjenjivati članak 20.4. (Odluka VRS-a) i članak 20.5. (Sporazumno rješenje spora) i

(b) može se neposredno pokrenuti arbitraža iz članka 20.6. (Arbitraža).“

7.2. Novosti u Republici Hrvatskoj

Prepoznajući vrijednost rješavanja sporova pred VRS-om, Upravni odbor Hrvatske gospodarske komore donio je u suradnji s Udrugom konzultantskih društava u graditeljstvu u srpnju 2024. godine Pravilnik o imenovanju rješavatelja sporova i formiranju Nacionalne liste rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora. Pravilnik je objavljen u „Narodnim novinama“ broj 88/2024 i njime su uređeni uvjeti i postupak za imenovanje rješavatelja sporova, kriteriji za njihov odabir, prava i obveze koje imenovani članovi imaju, zatim je uređen i rad Povjerenstva te postupak za uvrštenje na Nacionalnu listu. Također, važno je naglasiti da je u listopadu 2024. Upravni odbor Hrvatske gospodarske komore utvrdio i spomenutu Nacionalnu listu rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora. Nacionalna lista pružati će strankama mogućnost odabira provjerenog kvalificiranog stručnjaka iz područja pravne ili tehničke struke, čiji će angažman i pomoć strankama prilikom ispunjenja ugovora prema FIDIC pravilima biti od presudne važnosti za uspješnost projekta. Nacionalna lista objavljena je na mrežnim

stranicama Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori u studenome 2024.¹³²

U našoj arbitražnoj praksi, posebice u dokumentu Pisma Ponude, stranke su u većoj mjeri odlučile svoj spor povjeriti arbitražnom sudu umjesto redovnim sudovima. Za pretpostaviti je, da je navedeno, jedan od mogućih razloga zašto imamo toliko malo sudskih presuda proizašlih iz članka 20. Općih Uvjeta FIDIC-a. U Pismu Ponude, stranke su u većini slučajeva imenovale Predsjednika Stalnog arbitražnog sudišta kao ovlaštenika za imenovanje članova VRS-a. U samo jednom slučaju, ugovorile su Predsjednika Hrvatske gospodarske komore kao ovlaštenika za imenovanje.

Tajništvo Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori ovlašteno je pružati administrativnu podršku članovima Vijeća za rješavanje sporova te je trenutno u tijeku 18 predmeta (povjerenih ili jedinom članu VRS-a ili tročlanom VRS-u) i trenutno su u 4 predmeta donijete Odluke VRS-a.

Važno je spomenuti da je temeljem članka 2.a. Odluke o izmjeni i dopuni Odluke o troškovima u postupcima arbitraže („Narodne novine“ broj 147/2023) podnositeljima zahtjeva za imenovanje članova VRS-a propisana obveza plaćanja troškova administrativnih radnji Sudišta, u postupcima donošenja odluke o imenovanju članove VRS-a.¹³³

Koliko će se spomenutih postupka povjerenih VRS-u, ipak nastaviti pred arbitražom, pokazat će vrijeme. No, prepoznavanje važnosti kvalitetnog provođenja postupka pred VRS-om, posebice odabira kvalificiranog člana VRS-a, ne samo da strankama omogućava uspješno ispunjenje ugovora i provođenje projekta, već i smanjuje troškove i vrijeme koje bi morali utrošiti na sudski odnosno arbitražni postupak.

¹³² Nacionalna lista rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora, <https://hgk.hr/stalno-arbitrazno-sudiste-pri-hgk/nacionalna-lista-rjesavatelja-sporova-prema-fidic-uvjetima-ugovora>, pristup stranici: 11.11.2024.

¹³³ Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o troškovima u postupcima arbitraže („Narodne novine“ broj 147/23), članak 2a.

8. Prednosti arbitraže u građevinskim sporovima

Arbitraža (*fra. arbitrage iz lat. arbitrari; smatrati, suditi*) predstavlja alternativni način rješavanja sporova, koji su stranke, temeljem sklopljenog ugovora o arbitraži ili arbitražne klauzule, odlučile povjeriti arbitražnom, izbranom sudu (tijelu sastavljenom od jedne ili više osoba) bez obzira organizira li njegovo djelovanje arbitražna ustanova ili ne.¹³⁴ Arbitražni sud je nedržavni sud koji svoje ovlaštenje za suđenje crpi iz sporazuma stranaka.¹³⁵ Stranke najčešće ugovaraju arbitražu kao način rješavanja svojih sporova upravo zbog brzine rješavanja postupka, autonomije u pogledu odabira arbitra (kvalificiranog stručnjaka), odabira mjerodavnog prava, jezika arbitraže, mjesta arbitraže, pravila postupka i sl.

Međunarodna organizacija FIDIC, u svojim je obrascima Općih Uvjeta uvrstila višeslojne klauzule za rješavanje sporova između stranaka, s naglaskom da se prvenstveno nudi ugovaranje arbitraže pri Međunarodnoj trgovačkoj komori, odnosno da prednost ima ICC-jeva arbitraža.

„Osim ako je riješen sporazumno, svaki spor u vezi kojeg odluka VRS-a (ako postoji) nije postala konačna i obvezujuća, konačno će se riješiti pred međunarodnom arbitražom. Osim ako obje Ugovorne strane ne dogovore drugačije;

(a) spor će se konačno riješiti prema Arbitražnim pravilima Međunarodne trgovačke komore

(b) spor će rješavati tri arbitražna suca imenovana u skladu s tim Pravilima i

(c) arbitražni postupak vodit će se na jeziku komunikacije koji je utvrđen u članku 1.4. (pravo i jezik)“

Arbitražni suci imaju sve ovlasti da otvore, pregledaju i revidiraju sve potvrde, odluke, upute, mišljenja i ocjene inženjera kao i sve odluke VRS-a, koji su relevantni za spor.“¹³⁶ U građevinskim sporovima, posebice prilikom izgradnje velikih infrastrukturnih projekata, stranke se često susreću s kašnjenjem u izvođenju radova, nedostacima radova, nepoštivanjima rokova, dodatnim potraživanjima, izostancima komunikacije između

¹³⁴ Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/arbitraza>, pristup stranici: 11.11.2024.

¹³⁵ Zakon o arbitraži („Narodne novine“ broj 88/01) čl. 2. st. 3.

¹³⁶ FIDIC, Crvena knjiga, Izdanje 1999., str. 61. (čl. 20.6.)

stranaka i Inženjera i slično. Stranke u svojim Posebnim Uvjetima često ugovaraju arbitražu kao dio višeslojne klauzule i češće se odlučuju za institucionalnu arbitražu Stalno arbitražno sudište pri Hrvatskoj gospodarskoj komori.

Stalno arbitražno sudište pri Hrvatskoj gospodarskoj komori najstarija je i najznačajnija arbitražna ustanova u Republici Hrvatskoj za rješavanje svih vrsta trgovačkih sporova. Arbitražni postupak pred Sudištem mogu pokrenuti domaće i strane, fizičke i pravne osobe uz uvjet da prilikom sklapanja ugovora u njega uvrste preporučenu arbitražnu klauzulu.

„Svi sporovi koji proizlaze iz ovog ugovora ili u vezi s njim, uključujući i sporove koji se odnose na pitanja njegovog valjanog nastanka, povrede ili prestanka, kao i na pravne učinke koji iz toga proistječu, konačno će se riješiti arbitražom u skladu s važećim Pravilnikom o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore (Zagrebačkim pravilima).“¹³⁷

Pred spomenutim Sudištem najzastupljeniji su građevinski sporovi koji se odnose na gradnju i rekonstrukciju infrastrukturnih i drugih objekata, cesta, mostova, tunela, komunalne infrastrukture, poslovnih objekata, hotela, bolnica i slično. Sudište je u posljednjih šest godina riješilo više od 166 složenih arbitražnih sporova, čija je ukupna vrijednost iznosila približno 194.517.060,00 EUR-a. Vrijednosni udio građevinskih sporova prema FIDIC Uvjetima ugovora, u ukupnoj vrijednosti sporova koji su riješeni iznosio je približno 40 posto.

¹³⁷ Preporučene arbitražne klauzule Stalnog arbitražnog sudišta pri HGK, <https://www.hgk.hr/stalno-arbitrazno-sudiste-pri-hgk/arbitrazne-klauzule>, pristup stranici: 11.11.2024.

9. Zaključak

Opći i Posebni Uvjeti Ugovora FIDIC predstavljaju međunarodni standard u građevinskim sporovima i primjenjuju se u Republici Hrvatskoj više od desetak godina. U našoj praksi počeli su se primjenjivati prilikom ugovaranja izgradnje i/ili rekonstrukcije velikih projekata sufinanciranih sredstvima Europske unije.

Međunarodne institucije poput razvojnih banaka i fondova Europske unije inzistiraju na primjeni FIDIC Uvjeta Ugovora, upravo zbog zaštite projekta u kojega ulažu značajna financijska sredstva, a posebice zbog ravnomjerne podjele prava, obveza, odgovornosti i rizika ugovornih strana. Iako su Opći Uvjeti FIDIC ugovora međunarodno priznati, njihov veliki nedostatak pokazuje se u praksi, odnosno u nedostatku usklađenosti s pozitivnim propisima Republike Hrvatske. Njihovo usklađenje sa našim pozitivnim propisima provodi se putem izmjene, dopune i promjena Posebnih Uvjeta Ugovora što iziskuje dodatni napor i detaljno poznavanje tih pravila, kako za Naručitelja tako i za Izvođača. Upravo zbog potreba tržišta, FIDIC organizacija izmijenila je i dopunila ranija izdanja Crvene, Žute i Srebrne knjige, te je proširila seriju knjiga *Rainbow Suite* prateći potrebe ugovornih strana i vrste ugovorenih projekata. U Republici Hrvatskoj još uvijek ne postoji ovlaštenu prijevod drugog izdanja Crvene i Žute knjige objavljenih 2017. godine. Rješenja koja donose novi Opći Uvjeti objavljeni 2017. godine, te njihovi amandmani iz 2022.godine, strankama pružaju više sigurnosti u pogledu ravnomjerne i pravedne raspodjele prava i obveza, negoli ranija izdanja. Između ostalog, valja posebno istaknuti novu, proširenu ulogu Vijeća za izbjegavanje i rješavanje sporova, reviziju članka 20.1.1. koja izjednačava obveze ugovornih strana da svoja dodatna potraživanja prijave u roku od 28 dana, što je ujedno bio i najveći prijepor u arbitražnoj i sudskoj praksi. Zatim, novim obrascima iz 2017. godine ojačala se uloga Inženjera, propisana je preciznija definicija spora u odnosu na raniji pojam potraživanja, ukinula se odredba o višoj sili i zamijenila sa pojmom izvanrednih okolnosti, te se prepoznala se i važnost pravne problematike neujednačenosti Općih Uvjeta s nacionalnim zakonodavstvima. Dodatno je „pooštrena“ komunikacija između stranaka, detaljno su naglašeni načini obraćanja stranaka Vijećima za izbjegavanje i rješavanje sporova, odnosno arbitraži i sl.

Prilikom analize dosadašnje odabrane sudske i arbitražne prakse najveći prijepori u primjeni Općih i Posebnih Uvjeta FIDIC-a iz 1987. i 1999. godine odnosili su se na tumačenje odredbe članka 20.1. (dodatna potraživanja/dodatni rok), obvezatnost provođenja postupka pred VRS-om, prigovora preuranjenosti tužbe, tumačenja odredbe o Potvrdi o preuzimanju radova, prigovora tumačenja činjenice tko je ponudio (sastavio) tiskane obrasce Općih i Posebnih uvjeta, tumačenje pojma FIDIC Inženjera i na posljeticu uređenje odnosa s Podizvođačima. U prikazu upravne prakse, spomenute su i određene kritike pravnih stručnjaka na tumačenje pojedinih odredbama Zakona o javnoj nabavi iz 2016. Iako su novelom novog Zakona o javnoj nabavi iz 2022. uvedene značajne promjene u odnosu na ranije odredbe i dalje ostaje nejasno, jesu li dopušteni stroži uvjeti u pogledu propisivanja kriterija za imenovanje FIDIC Inženjera ili (ponovno) nisu. Imajući u vidu, argumente ugovornih strana po pitanju narušene ravnoteže u postupcima javne nabave, praksa je pokazala da ipak postoji potreba dopuštenja iznimke, u vidu dopuštanja propisivanja „oštrijih“ kriterija za imenovanje i odabir FIDIC Inženjera prilikom obavljanja javne usluge nadzora projekta prema Općim Uvjetima FIDIC-a. U konačnici, ovdje se radi o iznimnoj situaciji izgradnje zahtjevnih financijsko-građevinskih projekata, koji iziskuju veću pažnju i stručno iskustvo u nadzoru prilikom vođenja takve vrste projekta, kao i iskustvo prilikom rješavanja sporova između ugovornih strana.

Analizirajući iznesene argumente stranaka u pogledu dopustivosti članka 20.1. (dodatno potraživanje) praksa je pokazala da prema mišljenju arbitražnih i sudskih vijeća, ta odredba nije ništetna. Arbitražna su vijeća u većini slučajeva ponavljala svoj stav u pogledu sposobnosti i statusa ugovornih strana prilikom ugovaranja tako zahtjevnih infrastrukturnih projekata, kojima se u ulozi Izvođača (Zajednice ponuditelja) nalaze trgovačka društva koja su profesionalci u svom poslu, pa je malo vjerojatno da nisu upoznati sa propisanim pravilima, pa čak i kad se radi o međunarodnim normama poput FIDIC Općih Uvjeta.

Na inicijativu Hrvatske gospodarske komore i Udruge konzultantskih društava u graditeljstvu, u srpnju 2024. godine, Upravni odbor Hrvatske gospodarske komore donio je Pravilnik o imenovanju rješavatelja sporova i formiranju Nacionalne liste rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora, a u listopadu 2024. godine utvrdio je i Nacionalnu listu rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora. Navedenim

aktima, strankama je po prvi puta u Republici Hrvatskoj omogućena transparentna nacionalna lista kvalificiranih stručnjaka pravne i tehničke struke, koje će ugovorne strane konzultirati prilikom ugovaranja radova i provođenja projekta (trajanja ugovora) vođenih prema FIDIC Uvjetima Ugovora.

Proučavanjem sudske i arbitražne prakse, možemo zaključiti da je vrlo malo sporova proizašlih iz FIDIC Uvjeta Ugovora povjereno sudu odnosno arbitraži, što možemo pravdati činjenicom, ili da je Vijeće za rješavanje sporova kvalitetno i uspješno riješilo nastali spor između stranaka, te da su njihove odluke postale i obvezujuće i konačne ili možemo pretpostaviti (što je manje vjerojatno) da stranke sporova nisu niti imale, budući da je uloga Inženjera bila uspješno obavljena. U odnosu na ostale građevinske sporove, sporovi koji se vode uz primjenu FIDIC Uvjeta Ugovora zaista i jesu malobrojni, pa možda možemo zaključiti i da stranke više poštuju te međunarodno uvažene norme, koje su tijekom godina postale standard u građevinskim odnosima. Za razliku od odredbi ugovora o građenju propisanih u našem ZOO-u, strankama je prema FIDIC Uvjetima ugovora „nametnuta“ poželjna disciplina, kako u pogledu rokova, tako i u pogledu komunikacije s Inženjerom i suprotnom stranom. Opće je poznata činjenica da kašnjenje u izvođenju radova, dodatna potraživanja, neuredna dokumentacije, izbjegavanje provođenja odluka i/ili uputa Inženjera, dovode do zastoja u izgradnji, iscrpljuju nepotrebno sudove ili arbitražu, te stvaraju nepovjerenje između ugovornih stranaka. Prilikom analize odluka sudova i arbitražnih vijeća uočeno je i nepoštovanje višeslojnih klauzula, pokušaji izbjegavanja provođenja prethodnih postupka pred VRS-om, pa je u tim situacijama valjalo naglasiti i razlike u vrstama VRS-a, odnosno radi li se u konkretnom slučaju o stalnom ili *ad hoc* VRS-u.

Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatska potvrdila je važnost obveze poštivanja višeslojnih klauzula, posebno u pogledu obveze provođenja postupka pred VRS-om prije nego što se nezadovoljna strana obrati arbitraži. Spomenutom odlukom Ustavni sud se složio sa svim ranijim odlukama (Trgovačkog suda i Visokog trgovačkog suda) te odbacio ustavnu tužbu uz obrazloženje da članak 29. st. 1.(pravo na pravično suđenje) Ustava nije time povrijeđen.

Ulaganjem u poznavanje osnovnih (zlatnih) načela FIDIC-a i njihovih Općih Uvjeta Ugovora, stranke će zasigurno uštedjeti i vrijeme i novac kako u pogledu tumačenja

nejasnoća određenih „spornih“ ugovornih odredbi, tako i u pogledu izbjegavanja provođenja skupih sudskih odnosno arbitražnih postupaka.

Važno je naglasiti da se prema mišljenju pojedinih pravnih stručnjaka, u slučajevima kada prije sudskog odnosno arbitražnog postupka nije proveden postupak pred VRS-om, preporuča **prekid** arbitražnog postupka (na prigovor tuženika), sve dok stranke ne pokušaju riješiti svoj spor putem VRS, odnosno Inženjera, a kao alternativno rješenje, predviđa se donošenje **odluke o nenadležnosti** (također na prigovor tuženika) suda odnosno arbitraže uz odbačaj tužbe.

Praksa je pokazala da pojedine ugovorne strane tumače prethodni postupak pred VRS-om, dobrovoljnim postupkom (mirenjem), upravo zbog izostanka ovršnosti takvih odluka.

Valjalo bi promišljati i o možebitnim izmjenama karaktera takvih odluka.

Također, uočeno je postojanje neujednačene prakse u pogledu dokazne snage odluka VRS-a, budući da pojedini suci i arbitri prihvaćaju takve odluke kao valjan dokaz u sporu, a neki ne. Važno je naglasiti da u arbitražnim postupcima arbitri smiju revidirati odluke VRS-a, odlučivati i o zahtjevima koji prethodno nisu bili predmet odlučivanja VRS-a. Važno je naglasiti da je novim obrascima uvjeta objavljenim 2017. godine (čl. 21.6. st.2.) propisano da arbitri ne mogu „otvoriti, pregledati ili preinačiti“ odluku VRS-a koja je postala konačna i obvezujuća. Novim odredbama Crvene knjige (izdanje 2017.) izrijeком je predviđena i mogućnost da svaka stranka u arbitražnom postupku, može zahtijevati ispunjenje svake odluke Vijeća za izbjegavanje i rješavanje sporova, bez obzira je li odluka postala konačna.

Biti će zanimljivo pratiti daljnji razvoj FIDIC Uvjeta ugovora iz područja koja nam nameće razvoj umjetne inteligencije. Očekivano, FIDIC organizacija već je krenula sa održavanjem *webinara* i radionica na tu temu, pa zasigurno možemo očekivati i novo proširenje serije knjiga „*Rainbow Suite*“ s novim dizajnom (bojom korica) obogaćenim vrijednim i korisnim sadržajem.

Literatura

Knjige

1. FIDIC Contract guide, 1.izd. FIDIC 2000.
2. FIDIC, Golden Principles
3. FIDIC, Crvena knjiga Uvjeti Ugovora o građenju za građevinske radove po projektima naručitelja, Prvo izdanje 1999.
4. FIDIC, Crvena knjiga Uvjeti Ugovora o građenju za građevinske radove po projektima naručitelja, Drugo izdanje 2017.
5. FIDIC, Žuta knjiga, Uvjeti Ugovora za postrojenja i projektiranje i građenje za elektrotehničke i strojarske građevinske i inženjerske radove po projektima izvođača, Prvo izdanje 1999.
6. FIDIC, Žuta knjiga, Uvjeti Ugovora za postrojenja i projektiranje i građenje za elektrotehničke i strojarske građevinske i inženjerske radove po projektima izvođača, Drugo izdanje 2017.
7. Glover, Hughes, Understanding The New FIDIC Red Book, A Clause by Clause Commentary, Sweet & Maxwell, izd. 2006.
8. Jaeger, A., Hok, G., FIDIC – A Guide for Practitioners, izdanje 2009.
9. Klarić, Vedriš, Građansko pravo, izd. 2012.
10. Vukmir, B., Kratki komentari FIDIC-ovih Općih uvjeta građenja, Zagreb, 2013.
11. Vukmir, B., Ugovor o građenju u knjizi Gorenc Komentar Zakona o obveznim odnosima, izd. 2005.

Stručni članci (radovi) objavljeni u knjigama i zbornicima

1. Babić, D., Rješavanje sporova prema Općim uvjetima FIDIC-a, iz Zbornika 62. Susreta pravnika u Opatiji, svibanj 2024.
2. Ljubenko, M., Odnos Općih uvjeta FIDIC i zakonskih propisa RH, veljača 2014.
3. Pujko, V. i Matković, M., Kvaziarbitraže o osvrtnom na pravila FIDIC-a, 7.6.2016.
4. Strniščak, T. FIDIC ugovori i Rainbow suit, 6.6.2020.

Prezentacije održane na stručnim skupovima i sastancima

1. Kregar, V., Upoznavanje osoblja Naručitelja o upravljanju FIDIC ugovorom za građevinske i inženjerske radova, 26.3.2021.
2. Nadar, A., Noteworthy experience with the Rainbow suite in dispute settlement and arbitration, 15.10.2022. FIDIC Conference Dubrovnik
3. Skendrović, V., Novi (2017) FIDIC-ovi modeli Općih uvjeta ugovora, Opatija, 2018.
4. Šunić, Z. i Kregar, V., Pravna podrška FIDIC Inženjeru – iskustva iz prakse, 21.11.2016.
5. Šunić, Z. i Kregar, V., Primjena i razvoj FIDIC ugovora u Republici Hrvatskoj, Iskustva iz perspektive pravnih savjetnika, 17.3.2015.

Opći normativni akti

1. Zakon o javnoj nabavi („Narodne novine“ br.120/16, 114/22)
2. Zakon o obveznim odnosima („Narodne novine“ br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23)
3. Zakon o arbitraži („Narodne novine“ br. 88/01)
4. Zakon o parničnom postupku („Narodne novine“ br. br. SL SFRJ 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i NN 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23)
5. Ovršni zakon („Narodne novine“ br. 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, 131/20, 114/22, 06/24)
6. Zakon o prostornom uređenju („Narodne novine“ br. 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19, 67/23)
7. Zakon o trgovačkim društvima („Narodne novine“ br. 111/93, 34/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 111/12, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23, 130/23)
8. Odluka Ustavnog Suda Republike Hrvatske, U-III/790/2018 od 20.6.2018.
9. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o troškovima u postupcima arbitraže („Narodne novine“ br. 147/23)
10. Pravilnik o arbitraži pri Stalnom arbitražnom sudištu Hrvatske gospodarske komore („Narodne novine“ br. 129/2015; 50/17)
11. ICC (Međunarodna trgovačka komora) Arbitražna pravila i Medijacijska pravila, 1.1.2021. (izdanje 2021.)

12. Pravilnik o imenovanju rješavatelja sporova i formiranju Nacionalne liste rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora („Narodne novine“ br. 88/2024)
13. Nacionalna lista rješavatelja sporova prema FIDIC Uvjetima Ugovora (22.10.2024.)

Sudska praksa (preuzeta sa informacijskog sustava sudske prakse „SupraNova“)

1. Trgovački sud u Zagrebu, P 384-2021-22 od 21.11.2022.
2. Trgovački sud u Zagrebu, P 594-2009-136 od 27.3.2017.
3. Upravni sud u Osijeku, Us I 598-2021-29 od 13.4.2022.
4. Upravni sud u Splitu, Us I 3488-2021-13 od 8.2.2023.
5. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 13-2020-4 od 20.10.2021.
6. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 196-2023-2 od 8.11.2023.
7. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 261-2021-2 od 17.6.2021.
8. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 767-2021-3 od 20.6.2023.
9. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 886-2023-2 od 4.7.2023.
10. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 1239-2018-2 od 9.3.2018.
11. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 1894-2014-6 od 8.2.2017.
12. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4051-2022-3 od 19.12.2023.
13. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4174-2016-4 od 8.8.2016.
14. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4539-2022-4 od 26.10.2021.
15. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4688-2018-2 od 1.8.2018.
16. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 4692-2017-2 od 27.7.2017.
17. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 5282-2019-2 od 17.9.2019.
18. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 5477-2019-3 od 10.6.2021.
19. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 7142-2018-2 od 10.1.2019.
20. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 7643-2017-3 od 11.1.2018.
21. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 7644-2017-2 od 17.1.2018.
22. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 3918-2023-2 od 6.5.2024.
23. Visoki trgovački sud Republike Hrvatske, Pž 5289-2022-4 od 6.9.2023.
24. Visoki upravni sud Republike Hrvatske, Us II 354-2021-9 od 22.12.2021.

Arbitražne odluke (pravorijeci i zaključci)¹³⁸

1. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2012/8 od 20.3.2013.
2. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/13 od 14.11.2011.
3. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2010/22 od 21.12.2010.
4. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/3 od 17.6.2012.
5. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/68 od 1.8.2012.

¹³⁸ Autorica ovog rada zaprimila je 2.7.2024. suglasnost Predsjedništva Stalnog arbitražnog sudišta pri Hrvatskoj gospodarskoj komori (predsjednika, potpredsjednika i tajnika) za proučavanje i korištenje prakse Sudišta i to u odabranim predmetima gdje su stranke ugovorile primjenu Općih i Posebnih uvjeta ugovora FIDIC-a , uz obvezu **poštivanja načela povjerljivosti arbitražnih postupaka**.

6. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2014/32 od 23.5.2016.
7. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/47 od 13.1.2012.
8. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2010/19 od 27.9.2010.
9. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/4 od 22.5.2012.
10. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/49 od 11.9.2012.
11. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2012/15 od 25.3.2013.
12. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2012/12 od 24.10.2013.
13. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/64 od 17.7.2014.
14. Pravorijek u predmetu broj: AS-P-2011/54 od 25.3.2013.
15. Pravorijek u predmetu broj: 2011/3 od 26.6.2012.
16. Pravorijek u predmetu broj: 2011/52 od 15.4.2014.
17. Pravorijek u predmetu broj: 2011/40 od 4.3.2013.
18. Pravorijek u predmetu broj: 2010/19 od 27.9.2010.
19. Zaključak u predmetu broj: 2011/66 od 26.4.2017.
20. Zaključak u predmetu broj: 2013/10 od 22.12.2015.

Članci s Interneta

1. FIDIC ugovori i Rainbow suite

<https://www.odvjetnik-strniscak.hr/strucni-clanci/fidic-ugovori/>; pristupljeno 22.11.2024.

2. FIDIC ugovori u praksi

<https://www.psod.hr/objave/fidic-ugovori-u-praksi>; pristupljeno 22.11.2024.

3. Obračunavanje radova po FIDIC-u i Posebne uzance o građenju

https://www.hkig.hr/docs/Opatija_2021/prezentacije/01-web_prezentacije/Gra%C4%91evno-tehni%C4%8Dka%20regulativa/Obra%C4%8Dunavanje%20radova%20po%20FIDIC-u%20i%20Posebnim%20uzancama%20o%20gra%C4%91enju%20-%20primjeri.pdf

pristupljeno 22.11.2024.

4. Vijeća za rješavanje sporova prema FIDIC uvjetima ugovora i hrvatska iskustva oko nominacije članova

<https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/vijeca-za-rjesavanje-sporova-prema-fidic-uvjetima-ugovora-i-hrvatska-iskustva-oko-nominacije-clanova-59914>;

pristupljeno 22.11.2024.

5. FIDIC ugovori ključni u građevini i sve češći u EU projektima

<https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-pozega/fidic-ugovori-kljucni-u-gradevini-i-sve-cesci-u-eu-projektima-najava>

pristupljeno 22.11.2024.

6. FIDIC Inženjer – neke dileme

https://www.hkig.hr/docs/Opatija_2021/prezentacije/01-web_prezentacije/Gra%C4%91evno-tehni%C4%8Dka%20regulativa/FIDIC%20in%C5%BEenjer%20-%20neke%20dileme.pdf

pristupljeno 22.11.2024.

7. FIDIC ugovori / Pregled FIDIC Suitea

<https://www.international-arbitration-attorney.com/hr/fidic-contracts-overview-of-the-fidic-suite/>

pristupljeno 22.11.2024.

8. Vodotehnika – ugovori po modelu FIDIC

<https://pjr.hr/vodotehnika-d-d-ugovori-po-modelu-fidic-4/>

pristupljeno 22.11.2024.